

VERCIHAN ZIFLIOĞLU
Araftaki Ermenilerin Hikâyesi

VERCİHAN ZİFLİOĞLU İstanbul'da doğdu. Özel Mihitryan Ermeni Okulu'nda orta eğitimini tamamladı. İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi ve Eskişehir Anadolu Üniversitesi Halkla İlişkiler bölümlerinden mezun oldu. 1996-1998 yılları arasında İstanbul Ermeni toplumu yayın organlarından *Marmara*, *Jamanag*, *Nor San* gazetelerinde çalıştı. *Agos* gazetesinin ilk ekibinde yer aldı. 1998-2007 tarihleri arasında *Hürriyet* gazetesinde, 2007-2014 tarihleri arasındaysa *Hürriyet Daily News*'ta görev yaptı. Aralık 2013 - Mayıs 2014 tarihleri arasında *Al Jazeera Türk*'te Türkiye'deki azınlıklar, etnik azınlıklar, Ermeni diasporası, Ortadoğu ve Kafkasya konuları üzerine uzman muhabir olarak çalıştı. Halen uluslararası bir basın kuruluşunda uzman muhabir olarak görev yapmaktadır.

2007 yılında İsveç Enstitüsü'nün düzenlediği dünya çapındaki gazetecilik yarışmasında dört haber dosyasıyla, 80 ülke arasında Türkiye'yi temsil ederek birincilik ödülünün sahibi oldu. 2008 yılında Çağdaş Gazeteciler Derneği'nce "En İyi Haber" ödülüyle ödüllendirildi. 2012 yılındaysa yine Çağdaş Gazeteciler Derneği tarafından verilen "En İyi Röpörtaj" ödülünün sahibi oldu. Ermenice üç kitabı yayımlandı.

İletişim Yayınları 2185 • Bugünün Kitapları 188

ISBN-13: 978-975-05-1795-2

© 2015 İletişim Yayıncılık A. Ş. (1. Basım)

1-2. BASKI 2015, İstanbul

3. BASKI 2018, İstanbul

EDİTÖR Tanıl Bora

YAYINA HAZIRLAYAN Adem Erkoçak

KAPAK Suat Aysu

ÖN KAPAK FOTOĞRAFI Ahmet Abakay, annesi Hoşana'yla
(Ahmet Abakay arşivi)

ARKA KAPAK FOTOĞRAFI Garod Sasunyan, oğlunu kilise kültürüyle
buluştururken (Vercihan Ziflioğlu arşivi)

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Birhan Koçak

BASKI Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 12064

Litros Yolu, 2. Matbaacılar Sitesi, B Blok, 6. Kat, No: 4NB 7-9-11
Topkapı, 34010, İstanbul, Tel: 212.613 38 46

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 11935

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,
Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

VERCİHAN ZİFLİOĞLU

Araftaki Ermenilerin Hikâyesi

“Ne Hz. İsa'ya,
Ne de Hz. Muhammed'e
Yaranabildik!”

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	7
BİRİNCİ BÖLÜM	
KULAKTAN KULAĞA	11
İKİNCİ BÖLÜM	
KIRILMA NOKTASI AGOS	25
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
KAYSERİ VE DİYARBAKIR KİLİSELERİ	35
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	
BÜROKRASİ VE DİASPORADAN KİLİSEYE "ENGEL"	57
BEŞİNCİ BÖLÜM	
MÜSLÜMAN/KRİPTO ERMENİLER, KENDİLERİNİ ANLATIYORLAR	65
ALTINCI BÖLÜM	
ERMENİLERİ KURTARAN MÜSLÜMANLARIN HİKÂYESİ	115

YEDİNCİ BÖLÜM	
KÜRT HAREKETİ VE	
ERMENİ KİMLİĞİYLE YÜZLEŞME	137
SEKİZİNCİ BÖLÜM	
KİMLİKLER ARASINDAKİ	
ÖZGÜRLÜK VE BASKI	155
DOKUZUNCU BÖLÜM	
"DÜNYADA ERMENİ KALMADI SANDIK"	181

ÖNSÖZ

"Yaşayın çocuklar/
fakat bizim gibi yaşamayın"

- HOVHANNES TOUMANYAN

Bu kitapta anlatılanlar, ötekinin de ötekisi Ermenilerin, daha doğrusu, arafta kalanların gerçek hikâyeleri.

Kayda aldığım anlatımların her birinde, bir asır araya karşın derin acının hıçkırık sesleri var.

Parçaların çoğu kayıp, puzzle tamamlanamıyor!

Kimileri isyanını, "Ne Hz. İsa'ya, ne de Hz. Muhammed'e yaranabildik," sözleriyle dile getirdi. Kimileri, "Biz bafilleler, kaplumbağa gibi, tehlikeyi gördüğümüzde kabuğumuza çekiliriz," diye özetledi hisslerini.

O iyi yürekli Anadolu Müslümanları'ysa, Ermeni komşularının acılarını Kur'an'dan ayetlerle örnekleyerek anlattı.

Onca yıl boyunca karış karış gezdiğim Anadolu'da edindiğim izlenim o ki, toplumsal hafıza hâlâ çok canlı.

* * *

Bu kitapta birinci elden tanıklar, "Kurtaranla-kurtarılanın" anlatımları, "Kumru" kızların acı hikâyeleri, dinler arasına sıkışıp kalmış ve her iki dinden de "avare" olan, arafta kalmışların hikâyesi var.

Aktif bir şekilde Kürt Hareketi'ne katılıp Ermeni kimliğini keşfettikten sonra hareketten ayrılanlar, geçmişini sorgulayanlar gibi, vaftiz olanlar, molla-müezzin olanlar da var. Babası öldükten sonra veraset işlemleri sırasında gerçek kimliğini keşfedenlerin yanı sıra, 1980 askerî darbesi sırasında kimliğiyle yüzleşenler de var. Ermenilikten utananlar kadar, kimliğiyle yüzleşenler, Ermenistan'a gidenler, bu gerçeği bilip de gerçeklikten hâlâ kaçanlar da var.

Çekirdek ailenin içinde vaftiz olup Hıristiyanlığa geçenlerin yanı sıra, Mekke'ye gidip Hacı olanlar da var. Bir hane içinde, Pazar günü kiliseye gidenlerle, Cuma günü namaz için camiye gidenler de var.

Beni en derinden sarsan hikâyelerin en başında, yaşayan tarih Mehmed Esen'in anlatımları geliyor. Hamidiye Alayları'na asker olarak alınan aşiret çocuğu Esen, kendi hayatları pahasına birkaç avuç arkadaşıyla nasıl Ermenileri ölümden kurtarıp sakladıklarını ve sınırın öteki yakasına geçirdiklerini canlı ve dipdiri bir hafızayla aktardı. Bütün isimleri hâlâ hatırlıyor.

Esen, açlıktan çarıklarını nasıl kaynatıp yediklerini, Rus askerleriyle Anadolu'ya giren Ermeni paşaları, Atatürk'ü anlattı. Esen, sanki her şeyi daha dün yaşamış gibi. O anlatırken, ben de yaşadığım zaman diliminden koştum.

* * *

Bu kitap içinde çok daha fazla yaşanmışlık anlatabilirdim. Topladığım materyaller kalınca bir kitap yazmama fazlasıyla yeterdi. Fakat yapmadım. İstedim ki, topladığım hikâyelerden en çarpıcı olanları yer alsın bu kitapta. Okurken, her bir hikâyenin benzerliğinden ziyade, sizleri yormadan, en düşündürücü olanları aktarmayı çabaladım dilim döndüğünce.

Bir yandan bu hikâyeleri aktarırken, diğer yandan da İstanbul Ermeni toplumundaki değişimleri adım adım gözler önüne sermek istedim.

Son olarak, kitapta Varto, bir diğer adıyla Vartan Aşireti'nin yaşadıkları tüm zorluklara direnerek nasıl Hıristiyan olarak kaldıklarını kendi ağızlarından aktardım. Buradaki amacım ne Hıristiyan kalanları övmek, ne de Müslümanlığa geçenleri yermek. Tarihi, tüm yaşanmışlıkları ve tezatlarıyla kendimce ortaya koymaya, bir resim oluşturmaya çalıştım. Sonuçta, ben de ait olduğum toplumun kayıp parçalarını arıyorum...

Varto Aşireti'nin çarpıcı hikâyesini Marsilya'da kayıt altına aldım ve hikâye o zamanki adıyla *Hürriyet Daily News and Economic Review* isimli İngilizce gazetede yayımlandı. Söz konusu hikâye, uluslararası basında da çok ses getirdi.

* * *

Bu kitap yüzünden beni sert bir dille eleştirenler de, kavramlara takılıp kalanlar da olacaktır. Benim amacım hiçbir kesimi incitmek değil. Tek isteğim, sessizlerin sesi olmak ve Anadolu'nun yetim kalan evlatlarının sessiz çığlığını biraz daha duyulabilir kılmak.

* * *

Acılara birinci elden tanıklık eden, Ermeni şiirinin ölümsüz ozanı Hovhannes Toumanyanyan, "Eski Dua" isimli şiirinin son mısralarında büyük dedelerin ettiği duaya atıfta bulunarak, yeni nesiller için aynı duayı tekrarlar ve der ki: "Yaşayın çocuklar, ama bizim gibi yaşamayın." Umarım Toumanyanyan'ın duaları bir gün gerçek olur ve gelecek nesiller bu acıyı sadece bir iç burukluğuyla hatırlar ve geleceğe özgüvenle bakarlar.

Bizlerin, hepimizin üzerine düşen çok görev var. Eğer bir yarımız hâlâ araftaysa, diğer yarımızın ne "cehennemde" ateşler içinde yanmaya, ne de "cennete" yükselip sonsuz huzura kavuşmaya hakkı var.

Birimiz araftaysak, hepimiz araftayız demektir.

KULAKTAN KULAĞA

Bir tabu, yıllar boyu varlıkları kulaktan kulağa aktarılan Kripto Ermeniler. Bir diğer tanımıyla “Müslümanlaşmış”, “Müslümanlaş(tırıl)mış” Ermeniler.

Bu kitap boyunca her üç kavramı da sık sık da kullanacağım. “Müslümanlaşanlar” hayatta kalmak için kimlik değiştirdiklerini, “Müslümanlaş(tırıl)mışlar” el konulan kız/kadın ve çocukların zorunlu olarak Müslümanlığa geçişini bizlere aktaracak. “Kripto” Ermenilerse, Müslümanlığı kabul etmiş gibi görünüp hâlâ Ermeni örf ve âdetlerini koruyanlar olarak karşımıza çıkacak.

Kelimeleri veya kavramları hangi şekilde kullanacak olursak olalım, yaşanan acılar değişmiyor.

Her üç kesimde de özgür iradeyle yapılan bir tercihten ziyade, hayatta kalmak için verilen/verilmek zorunda kalınan bir karar var ortada. Ya ölüm tercih edilecekti veya kimlik/din gizlenecek, ya da radikal bir şekilde geçmiş tümünden unutulacak, hatta hafızanın derinliklerine ötelenecekti; tekrar hatırlanmamak ve gelecek kuşaklara aktarılmamak üzere.

**MÜSLÜMAN/KRİPTO ERMENİLER,
KENDİLERİNİ ANLATIYORLAR**

Türkiye’de, son yıllarda sık sık Müslüman/Kripto Ermeniler kavramı gündeme geliyor. İstanbullu Hıristiyan Ermeniler ve diaspora tarafından “dışlandıklarını” anlatan Müslüman/Kripto Ermeniler, yaşadıkları çevrelerdeyse Müslüman ahali tarafından “dönme” ya da “gâvur” olarak tanımlandıklarını söylediler.

Müslüman Ermeniler kendilerini “Ne Hz. İsa’nın, ne de Hz. Muhammed’in kabullendiği”, arada sıkışıp kalmış “çaresiz bir topluluk” sözleriyle tanımladı.

1915 yılında yaşanan trajik olaylar sonrasında, Anadolu’da hayatta kalmayı başarabilen ve ailelerini yitiren Ermeniler, yaşamlarını sürdürebilmek adına Müslümanlığı kabul etti. Trajik olayların yatışmasının hemen ardından, kimileri çareyi yurtdışına çıkmakta buldu ve yeniden gerçek kimliklerine geri döndü. Fakat Müslüman ahaliyle evlendirilmeye zorlanan kadınlar ile, doğdukları topraklardan kopmak istemeyen ya da maddi imkânları elverişsiz olduğu için Anadolu’da kalmak zorunda kalan Ermenilerin büyük bir bölümü, çareyi Müslümanlığa geçmekte buldu.

Müslümanlaşan Ermeniler, süreç içerisinde bir daha aynı acıyı yaşamamak adına gerçek kimliklerinden adım adım uzaklaştılar. Kendi anlatımlarına göre, sadece küçük bir kısmı, Müslüman geleneklerinin yanı sıra, evlerinde Ermeni kültürünü de yaşattı.

Aradan 100 yıl geçtikten sonra şimdi, üçüncü kuşak gerçek kimliğini ve dilini öğrenmeye çalışıyor.

Araştırma sırasında görüştüğüm kişiler, kelimenin tam anlamıyla Müslüman olanlar, gerçek kimliğini öğrendikten sonra her iki dinden de uzaklaşanlar, hem Müslüman hem de Hıristiyanlığı bir arada yaşayanlar ve Hıristiyanlığı kabul edenler olarak, farklı kategorilere ayrılıyor.

Ayrıca bu kitap dahilinde, amcasının adı Ghugas olan, Kürt hareketine katılan, kendisini Kürt kimliğiyle tanımlayan, aslında baba tarafından Ermeni kökenli olma ihtimali yüksek olan Vanlı Mehmet Güler'in hikâyesini de bulacaksınız. Güler, 1915 olaylarında Kürtlerin rolünü hafızasının gerilerine itmeye çalışıyor. Ermeni kökenleriyle ilgili gerçeklerle yüzleşmekten dolayı büyük bir endişe yaşıyor.

Aralarında Kürtçe konuşuyorlar

Özellikle altının çizilmesi gereken önemli unsur, Müslüman Ermenilerin aralarında Türkçe ve Kürtçe anlaşıyor olmaları. Bazıları ise köklerine dönüş yolunda Ermenice öğrenmeye çoktan başladılar bile.

Mekke'ye gidip hacı olan, camilerde imamlık yapan Müslüman Ermenilerin en büyük endişesi, geçmişlerinin ve gerçek kimliklerinin ortaya çıkması.

Her ne kadar, artık pek çoğu gerçek birer Müslüman olarak yaşasalar da, toplumsal hafıza çok canlı bir şekilde onlara geçmişlerini hatırlatıyor. Yaşadıkları çevrelerde, dinleri-

ni değiştirip sonradan Müslümanlığı kabul eden Ermeniler olarak biliniyorlar.

Genç nesil vaftiz olup, birer ikişer Hıristiyanlığa yeniden geri dönüyor, fakat yine de kimliklerini gizlemeyi tercih ediyorlar. Öyle ki, bir yandan Cuma namazına gidip beş vakit namaz kılarlarken, diğer yandan eğer yaşadıkları çevrelerde varsa, gizlice kiliseye gidiyorlar.

Adeta söz birliği etmişçesine, görüştüğümüz kişilerin hepsi, tramvalarının dışlanmışlık ve terk edilmişlik duygusu olduğunu söylüyorlar.

Kimileri, Doğu ve Güneydoğu'da Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı yerlerde, büyük toplumsal baskı yaşadıklarını da iddia ediyorlar. Kimileriye Kürt hareketinin bir parçası olmuşlar. Kimliklerini sonradan öğrenenler, bu yüzden sorgulama yaşıyorlar.

Bu bölümdeki anlatıların hepsi birbirinden çarpıcı. Fakat beni en çok etkileyenler "William Saroyan" lakaplı Hadi Gümüş ile, 18 yaşındaki T.M.'nin hikâyeleri oldu.

Kimileri röportaj sırasında kimliklerini açıkça söylemekte tereddüt etmedi. Kimileriye, hem güvenlik hem de gelecek endişesi nedeniyle, kimlik bilgilerinin gizli tutulmasını istedi.

T.M. İstanbul'da bir üniversitenin Enerji Sistemleri Mühendisliği bölümünde okuyor. Gerçek kimliğini, yani kökenlerinin Ermeni olduğunu iki sene önce öğrenmiş. Öğrenir öğrenmez de ateist olmasına karşın vaftiz olmak ve kendi deyimiyle "özüne" dönmek isteğiyle soluğu Patrikhane'de almış.

Röportaj teklifimi, kimliğini gizlemem şartıyla, kabul etti. Kendisinden çok, hâlâ Şırnak'ta yaşayan ailesinin sorun yaşamamasından endişe ediyor.

T.M. kendinden emin, büyük bir özgüven ve yaşından büyük olgunlukla başladı hikâyesini aktarmaya. Yaklaşık iki saat boyunca hiç durmadan soruları yanıtlamaya devam etti.

T.M. kısacık hayat hikâyesine sığdırdığı büyük sırrı anlattı. Görüştüğüm kişiler arasında yaşça en küçük olduğu için, T.M.'nin hikâyesiyle başlamak istedim.

"ATEİSTİM FAKAT BENDEN ALINANI GERİ ALMAK İÇİN VAFTİZ OLMAK İSTİYORUM"

Anne Hanefi, baba Sünni Kürt

T.M. anne tarafından dedesinin, Hanefi mezhebinden Kürt olduğunu söyledi. Baba tarafıysa Kürt/Sünni. Daha doğrusu kendilerini bu kimlik altında tanımlayan Kripto Ermeniler.

T.M. sadece baba tarafından Ermeni kökenli değil, Diyarbakır'da yaşayan anneannesi de Ermeni kökenli. Fakat gerçek kimliğini sıkı sıkıya saklayan koyu bir Müslüman.

T.M. yedi yaşına kadar sürekli Diyarbakır'a gidip geldiğini, Şırnak'tan daha fazla Diyarbakır'da bulunduğu için, kişiliğinin daha çok annesinin ailesi yanında şekillendiğini, söyledi.

T.M. Diyarbakır'ın, Şırnak'a göre nispeten daha rahat bir sosyal ortama sahip olduğunu belirtti. Çocukluğunda kış aylarını ağırlıklı olarak Diyarbakır'da geçiren T.M., yaz aylarınıysa amcasının yanında Marmara Adası'nda geçirdi.

"Türk müsün, Kürt mü?"

T.M. babası hariç herkesin, özellikle de annesinin evde namaz kıldığını ve oruç tuttuğunu söylüyor. Babasıysa hiç oruç tutmamış. Anne tarafının koyu Müslümanlığı benimsemesine karşın, kendisi ve kardeşi üzerinde hiç dinî baskı kurulmamış.

T.M., "Arkadaşlarım Kuran kursuna giderdi, camiden çıkmazlardı fakat bize bu yönde ailemiz tarafından hiç baskı yapılmazdı," dedi.

Kimlik algısıyla ilk defa nerede karşı karşı geldin, sorusuna şu yanıtı verdi:

"İlkokuldaydım, henüz 8 yaşındaydım. Okulum babamın işyerine çok yakındı, dersten sonra hemen yanına giderdim. Bir çocuk yolunu kesti, bana 'Kürt müsün, yoksa Türk müsün?' diye sordu. Olduğum yerde kalakaldım çünkü ailem bana böyle şeyler öğretmemişti. Eve gittim, annemle konuştum. Annem, 'Sen onları dinleme, sen önce insansın,' dedi."

Ders kitaplarındaki "Ermeniler"

T.M. de, hepimiz gibi, klasik eğitim sisteminden geçti. Tarih kitaplarında Ermenileri "düşman" olarak algıladı. Ermenilere ilgili kendisinde var olan önyargıyı T.M., şu sözlerle aktardı:

"Lise dönemlerinde Kurtuluş Savaşı anlatılırken, tarih kitaplarında Ermeniler, arkadan vuran düşmanlar olarak aktarılır. Açıkçasını söylemek gerekirse ben de Ermenileri böyle görüyordum."

T.M., Kürt kimliği nedeniyle Ermenilere karşı yine de sağduyuyla yaklaştığını, hatta Kürt kimliğinin, Ermeni kimliğiyle yüzleşmesini daha da kolaylaştırdığını anlattı. T.M. bu konuyla bağlantılı olarak şunları söyledi:

"Kendimi o yaşa kadar Kürt olarak bildiğim için ben de zulüm gördüm. 'Kürtler hakkında da birçok şey söyleniyor,' di-yordum. Aslında Ermeni kimliğimi öğrendikten sonra onu çabucak içselleştirebilmemin temel nedeni, Kürt kimliğim."

T.M., Ermeni kimliğiyle yüzleştikten sonra yaşadığı ikilemi şu cümlelerle aktardı:

"Kürt kimliğini inkâr eden bir ülkede, bir de Ermeni kökenim ortaya çıktı. İki bilinmeyenli denklem gibi, iki hazzedilmeyen kimlik de bana aitti; biri anne tarafımdan, biri baba tarafımdan."

T.M. kimlikle yüzleşmenin ardından, tarihle ilgili kendi çapında araştırmalara başladığını belirtti. Kendisini yıllar boyunca Kürt sanmıştı, fakat 1915 olaylarında Kürtlerin rolünü öğrendiğinde büyük bir çıkmaza düştüğünü söyledi ve ekledi:

“Ermeni kökenlerimi ve Kürtlerin soykırımdaki rolünü öğrenmem son derece ironik oldu. Oysa yıllar boyu beni yok eden bir kimliğe ait olarak hissetmişim kendimi.”

“‘Mıslimeni’ diyorlardı, biliyorlardı”

İlk kez Ermeni kimliğinizle nasıl yüzleştiniz, sorusuna T.M. şu yanıtı verdi:

“Zaten çevreden herkes bizim kim olduğumuzu biliyordu. Bize Kürtçe ‘Mıslimeni’ diyorlardı. Bu kelime ‘sonradan Müslüman olan’ anlamına geliyor. Bu kelimeyi ilk kez duyduğumda 16 yaşındaydım, lise öğrencisiydim.”

T.M. daha sonra babasının çalışma odasında Ermeni tarihi ve soykırımla ilgili bir sürü kitap bulduğunu söyledi. Babasına kendilerine neden “Mıslimeni” dendiğini ve o kitapları neden okuduğu sorusunu sorduğunda, aldığı yanıtla sarsıldı. T.M. hikâyesini şu sözlerle aktarmaya devam etti:

“Babam beni karşısına aldı. Ailemizin acı dolu hikâyesini anlattı. Soykırımdan geriye kalanların zorunlu olarak hayatta kalabilmek için din değiştirmeyi seçtiğini söyledi. Yani, ben de ‘Mıslimeni’ydim, bir Ermeni. Gerçeği öğrendiğimde artık lise 3’teydim.”

Anneanneden şiddetli tepki

T.M., babasının ailesi gibi, anneannesinin de Diyarbakır’da yaşadığı çevrede “Mıslimeni” olarak tanındığını algıladı. Bu

konuda dayısına sorular yöneltmeye başladı ve anneannesine, “Sen Ermeni misin?” diye sorduğunda büyük bir tepkiyle karşılaştı. T.M. o anı şu sözlerle aktardı:

“Anneanneme ‘Mıslimeni’ kelimesinin ne anlama geldiğini babamın anlattığını söyledim. Ona, ‘Sen de Ermeni misin?’ diye sorduğumda sinirden adeta küplere bindi. Avazı çıktığı kadar bağırıyordu. ‘Ben Ermeni değilim,’ diyordu. Hiç susmadan bağırды, sakinleştirmek çok zor oldu. Tüm ailesini olaylar sırasında yitirdiğini ve büyük acılar yaşadığını öğrendim. Gerçeği tekrar hatırlamak ona acı veriyordu. Bizlerin bu gerçeği öğrenmesinden korkuyordu.”

Kitaplar okudu

Gerçeği öğrenen T.M., kökenleriyle ilgili babasıyla sık sık konuşmaya, Ermenilerle ilgili kitaplar okumaya başladı. “Ben artık gerçek kimliğimin bilincine varmaya başlamıştım,” diyen T.M., açıklamalarına şu sözlerle devam etti:

“İstanbul’da kitapçı dükkânı olan babamın çok yakın bir dostu var. Ondan kitaplar sipariş ediyorduk. İstanbul’a gittiğimiz zamansa Ermeniliği anlatan çok daha farklı kitaplar alıyorduk.”

Din olgusu belirleyici faktör

T.M. Hıristiyan Ermenilerin de, sonradan Müslümanlaşan Kripto Ermenilerin de ortak noktasının din olgusu olduğunu söylüyor. T.M.’nin izlenimine göre, din olgusunun, ister Hıristiyan ister Müslüman olsun, Ermenilerde kimliğin önüne geçtiğini, bunun büyük bir hata olduğunu savunuyor. T.M. dinî inanış ve kimliğin, birbirinden bağımsız olması gerektiği görüşünde.

T.M., babası ve amcası haricindeki tüm ailesinin dindar

Müslümanlar olmasına rağmen, ateist olmayı tercih etti. Bu gerçeği babasıyla bile paylaşmadı. T.M. bugüne değin küçük amcası dışında kimsenin bu gerçeği henüz bilmediğini söyledi, babasının bile.

Vaftiz olma kararı

T.M. ateist olmasına ve tüm dinlere mesafeli bir şekilde yaklaşmasına karşın, vaftiz olma kararı aldı. Bu kararı ailesine açtığında annesi tarafından büyük tepkiyle karşılandığını söyledi.

T.M. yaşananları şu sözlerle aktardı:

“Aslımı artık öğrenmiştim, bunu inkâr edemezdim. Tek istediğim benden alınan bir şeyi geri almaktı. Nüfusumda Hıristiyan yazmasını istiyordum, böylelikle özümü koruyacağımı düşündüm. Bu isteğimi aileme söylediğimde 19 yaşındaydım. Babam beni destekledi, fakat annem vaftiz olmaya kalkışırsam beni evlatlıktan reddedeceğini söyledi.”

Daha sonra neler yaşandı sorusunu, T.M. şu sözlerle aktarmaya devam etti:

“Geri adım atmamaya kararlıydım, çünkü er geç annemin beni anlayacağını düşünüyordum. Babamın Şırnak’taki yakın arkadaşının yardımıyla Patrik Vekili Aram Ateşyan’dan randevu aldık. Uçaktan iner inmez elimdeki bavulla direkt Patrikhane’ye gittim. Randevu saatine yetişmişim.”

Vaftiz olamadı

Onca yolu katedip İstanbul’a ulaştığını söyleyen T.M., randevu için bekletildiğini söyledi ve ekledi:

“Sonrasında Ateşyan’la konuştuk. Bana ‘neden vaftiz olmak istediğimi’ sordu, kendisine anlattım. Altı ay boyunca haftada bir kez Hıristiyanlıkla ilgili eğitim verilen derslere

katılmamı, sonrasında vaftiz olabileceğimi söyledi. Fakat bu kurslara katılabilmem neredeyse imkânsızdı.”

Büyük bir hüznün içinde geri döndüğünü söyleyen T.M., bu gerçeği henüz hayata geçiremediğini söyledi ve nedenini şöyle aktardı:

“Babamın memurluk işiyle ilgili sorunlar baş göstermeye başladı. Vaftiz olursam daha büyük sorunlar yaşayacağımı biliyordum. Babamla konuştuk, ‘beni sınırlandırmak istemediğini, emekli olana kadar beklememi’ rica etti. Bu yüzden şimdilik bekliyorum.”

Kiliseyle ilk tanışma Diyarbakır’da

T.M. de, pek çok Kripto Ermeni gibi, ilk kez Diyarbakır’daki Surp Giragos Kilisesi’ne girdi ve ilk ayini de orada dinledi.

“Böylesine bir duyguyu daha önce hiç yaşamamıştım, kendimi oraya ait hissettim,” diyen T.M., ayin süresince hayatını ve Kürt kimliğini sorguladığını söyledi. Ayinin bitiminden sonra içini büyük bir hüznün kapladığını belirten T.M. şöyle devam etti:

“Kiliseden çıkmak istemiyordum, bana acı veriyordu. Etrafımda insanlar Ermenice konuşuyordu, anlamıyordum. Bunun suçlusu kimdi? Sonrasında fırsat buldukça kiliseyi ziyaret etmeye başladım. Ermenilerle ilk karşılaşmam da Diyarbakır’daki kilisede oldu.”

Zorunlu din dersi

T.M. iki kırılma noktası yaşamış. Birincisi, bilinci şekillenip ateist olduğunda, ikincisiye Ermeni kimliğini öğrendiğinde. Her iki durumda da, zorunlu olarak Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerine katılmış.

“Dersi dinlemiyordum, çünkü inanmıyordum. Dayatma

istemiyordum,” diyen T.M. ilk kez 12. sınıfta yüksek sesle arkadaşlarına Ermeni kökenli olduğunu söylemiş. Bu gerçeği itiraf etmek T.M.’nin deyimiyile ‘dayatmaya adeta bir meydan okumaydı’.

“Tavırları küçümseyiciydi”

İstanbul Ermenileri ve Diaspora Ermenileriyle ilk kez, Boğaziçi Üniversitesi’nde düzenlenen “Müslümanlaştırılmış Ermeniler” konferansında karşılaştı. Kendisi artık bir üniversite öğrencisiydi. Kökenlerinin Ermeni olduğunu söylediğinde insanların sık sık kendisine aynı soruyu yönlendirdiğini söyleyen T.M. şöyle devam etti:

“Kökenlerim Ermeni,’ dediğimde, ‘Sen neden Müslümansın?’ diyorlardı. Irk ve dinlerin birbiriyle neden bu kadar bağdaştırılmaya çalışıldığına anlam veremiyorum. Yaşanan acılar ortada. Bunun sorgulanmasına anlam veremiyorum. Dahası ben bir ateistim de diyemiyordum, çünkü onlara saygısızlık etmiş olacaktım. Soruları ve tavırları küçümseyiciydi.”

“Ait olmak istiyorum, dışlıyorlar”

Ermenilerin bulunduğu ortamlara girdiğinizde neler hissediyorsunuz, sorusuna T.M. şu yanıtı verdi:

“Kendimi bir şeye ait hissetmek, onları algılamaya çalışmak istiyorum fakat, dışlayıcı ve küçümseyici bir tavır var. Bana hiçbir şey bilmiyormuşum gibi davranıyorlar, ben de saygısızlık etmekten korkuyorum. Bu yüzden kendinize çekiliyorsunuz. Ne yazık ki bulunduğum ortamlarda her hâlükârda din, kimliğin önünde belirleyici unsur.”

Ailenin geri kalan “sırrı” Zaho’da

T.M.’nin hikâyesi bu kadarla sınırlı değil. Ailesiyle ilgili bir çarpıcı gerçek daha, kendisine yeni yeni anlatılıyor. 1915 olayları sırasında ailenin bir kısmı Şırnak’ta kalıp Müslümanlaşırken, geri kalanı sınırın öteki yanına kaçıp Zaho’ya yerleşmiş. Zaho’da bugün hâlâ hayatta olan yakın akrabalar Hıristiyan olarak kalmış.

T.M.’nin birkaç yıl içerisinde öğrendiği değişiklikler kuşkusuz onun gelecekteki hayatını çok farklı şekillendirecek.

T.M. evlenmek ve çocuk sahibi olmak istemiyor. Bundan sonra kimliğini özgürce yaşamaya ve yakın gelecekte vaftiz olmaya ve hatta Ermeniceyi öğrenmeye kararlı. Vaftiz olsa bile, yine de ateistlik konusundaki tutumunun değişmeyeceğini söylüyor. Vaftiz olma isteğinin temel nedenini “kökene dönüş” olarak tanımladı.

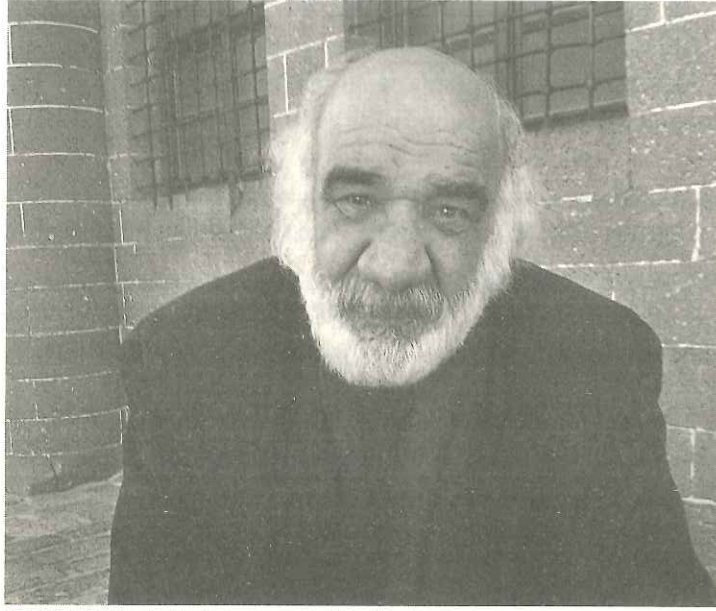
T.M. Ermeni kökenli olduğunu fakat Kürt kimliğinin de var olduğunu söylüyor. Her iki kimliğini de taşımaya kararlı. T.M. Ermeniler tarafından kabul görmemeyi artık çok da önemsemediğini, kimliğini yaşamak için onların (Ermeni toplumunun) onayına ihtiyacı olmadığını belirtti.

“İSA’YI TANIMADIK, MUHAMMED’LE DE TANIŞMADAN ÖLECEĞİZ. BİZ KİMİZ, BİZ NEYİZ?”

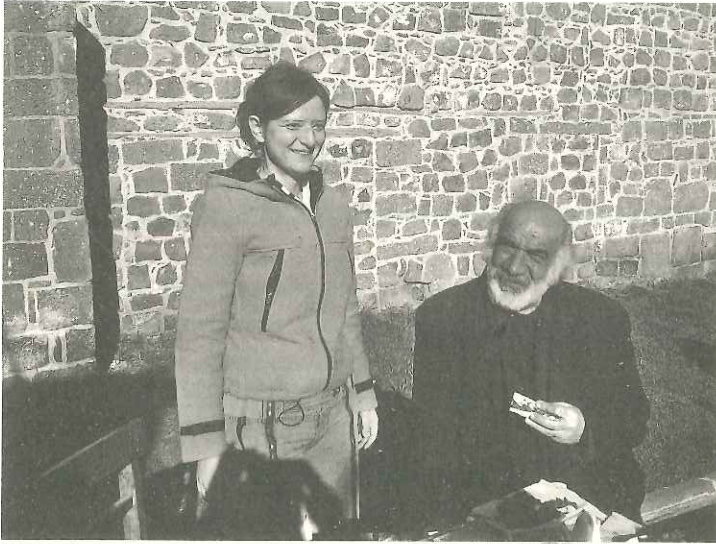
Kur’an’ı öğrendi, medrese bitirdi

Her anlatı, her yaşanmışlık birbirinden farklı. Fakat Diyarbakır’a gidip, Hadi Gümüş’le görüşene kadar acının boyutunu bu kadar derinden algılamamışım.

Gümüş’ün ailesi Adıyaman kökenli. 1952 doğumlu. Tanıştığımız ilk dakikada ona, “Siz William Saroyan’a çok ben-

Hadi Gümüş, 1980 askerî darbesi sırasında kimliğini öğrendi.

Diyarbakır Kilisesi avlusu röportaj sonrasında Gümüş anılarını anlatıyor.

ziyiorsunuz,” dedim. Saroyan uluslararası üne sahip, Bitlis kökenli, Amerikalı bir yazar. Gümüş, kendisini Saroyan’a benzetmeme çok şaşırmadı, kiminle karşılaşsa aynı tepkiyi aldığını söyledi.

19 Ocak 2014 günü İstanbul’da Hrant Dink anmaları yapılıyordu. Bizse Diyarbakır’daki kilisenin avlusunda bir araya geldik. O heybetli adam röportaj boyunca, adeta bir çocuk gibi, sık sık hıçkırıklara boğuldu. Zaman zaman anlatmakta öylesine zorlandı ki, ben de bu durumlarda soru sormakta zorlandım.

Gümüş, Ermeni kimliğinin farkına 1980 askerî darbesi sırasında vardığını söyledi.

Kur’an’ı iki buçuk ayda hatmeden, medrese eğitimi gören Gümüş, Ermeni kimliğiyle ilgili gerçek ortaya çıkınca hem sevdiği kadını hem de çok sevdiği mesleğini yitirdiğini anlattı.

Arada kalmışlık

“İsa’yı terk ettik fakat Muhammed’le de tanışmadan öleceğiz,” diyen Gümüş, şöyle devam etti:

“Bizi ne Müslümanlar, ne de Hıristiyanlar kabul ediyor.”

Çocukken, arkadaşlarının kendisini “gâvur”, “dönme” diye çağırıldığını, o yıllarda bu tanımlamalara bir anlam veremediğini söyleyen Gümüş, yaşadıklarını şu sözlerle aktardı:

“Ailem koyu Müslüman’dı ve bizlere dinî vecibelerimizi en iyi şekilde yerine getirmemiz için baskı yapıyorlardı. Babam, Müslüman bir din adamıydı. 22 yıl medrese hayatım oldu, beş yıl imamlık yaptım. Biz kraldan çok kralcı olmaya çalıştık.”

Darbe yıllarındaki gözaltı ve gerçek

Solcu olduğu için, örgüt suçlamasıyla 1980 yılında gözaltına alındığında gerçek kimliğini öğrendiğini belirten Gümüş, açıklamalarına şu sözlerle devam etti:

“Üç şey üzerinden konuşulmasını solcu görüşüm nedeniyle hiç sevmezdim, hâlâ da sevmem. Bunlar din, dil ve ırk. Beni gözaltına aldıklarında, ‘Dönme, senin Ermeni olduğun biliyoruz, konuş,’ dediler, ‘Hayır biz Müslümanız, Ermeni değiliz,’ dedim, fakat benimle dalga geçtiler. Bir yandan Ermeni olduğum gerçeğiyle yüz yüze geldim, diğer yandan bu kimlik beni örgüt suçlamasından kurtardı.”

“Şerefimizle oynadın”

Peki, Ermeni kökenlerinizi öğrendiğinizde neler hissettiniz, diye sorduğumda Gümüş, şu yanıtı verdi:

“Bana Ermenilerin gaddar, zalim, arkadan vuran insanlar olduğu öğretildi. Gerçek kimliğimi öğrendiğimde, ‘Peki, ben şimdi bunların hepsi miyim?’ diye sordum kendime fakat bu tramvayı çabuk aştım. Kimliğimi araştırdıkça Ermeniliğin utanılacak değil, övünülecek bir şey olduğunu gördüm. Ailem baskı yaptı, ablam ‘Sen bizim şerefimizle oynadın, kızlarım evde kalacak,’ dedi. Âşık olduğum kadın, kimliğim nedeniyle ‘Seni çok seviyorum ama...’ deyince ondan ayrılmak zorunda kaldım. Ermeni olduğum için sevdiğim kadımı yitirdim, işimi kaybettim,” diyen Gümüş yaşananları şu sözlerle aktardı:

“MEB benim için ‘Ermeni kökenlidir, Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlı kalamaz,’ dedi. Çok sevdiğim mesleğime devam edemedim.”

Gümüş, tüm bu yaşanmışlıkları anlatırken saatler boyu hıçkırıklara boğuldu, çocuk gibi ağladı. Öyle ki, her seferin-

de anlatımları bölündü, sözcükleri boğazında kilitlendi. Yaşı dolayısıyla zaman zaman aşırı şekilde duygulanmasından endişe ettim. Fakat o anlatmaya hep devam etti.

“Bizi anlamak için”

Yazar William Saroyan’ın sözlerine atıfta bulunan Gümüş, “İstesek de, istemesek de biz Ermeniyiz,” dedi.

Gümüş de, diğerleri gibi, hem Müslüman hem de Hıristiyan Ermeniler tarafından sürekli dışlanmaktan yakındı. Kendilerini dışlayan Ermenilere seslenen Gümüş, gözyaşları içerisinde şunları söyledi:

“Bizi anlamak için, bizim yaşadıklarımızı yaşamamız gerekir. Ben öleyim mi? Müslüman mı olayım? Ya ölümü ya Müslümanlığı tercih edecektim. Benim Ermeniliğime siz mi, Patrikhane mi, yoksa yüz yıldır en büyük acılara maruz kalan ben mi karar vereceğim. ‘Keşkeler’ olmasaydı, bu yaşananlar hiç olmasaydı. Biz ‘keşke’lere mahkûm kaldık, Allah kimseye yaşatmasın.”

Zamanının büyük bölümünü kilise avlusunda geçirdiğini söyleyen Gümüş, şöyle devam etti:

“Kültürümü burada algılamaya çalışıyorum, burası bana huzur veriyor.”

Gümüş, her ne kadar kendini Müslüman olarak tanımlasa da, artık bu dinin gereklerini yerine getirmede söyledi.

Diyarbakır’daki kiliseye İstanbul’daki Türkiye Ermenileri Patrikhanesi tarafından bir papaz atanmadığı için, pazar ayini yapılamadığını söyledi. Gümüş’ün en büyük dileği yakın bir gelecekte bir Ermeni ayini dinlemek.

“Hıristiyan olarak gömecek biri yok”

Öldüğünüzde Müslüman mı, yoksa Hıristiyan geleneklerine göre mi gömülme istersiniz, bu doğrultuda bir vasiyetiniz olacak mı, sorusuna Gümüş şu yanıtı verdi:

“Beni Hıristiyan olarak gömecek biri yok ki! Tanrı katında vereceğim en büyük hesaplardan biri de bu olacak. (Yine hıçkırıklara boğuldu.) Ben kimim, ben neyim?”

Gümüş sözlerini özetlerken en büyük hayalinin ölmeden önce Ermenistan’ı görmek olduğunu söyledi.

1915 olaylarının 100. yıldönümü olarak hem Türkiye, hem de Ermeni Diasporası tarafından hazırlıklar yapıldığının hatırlatılması üzerine, Gümüş şunları söyledi:

“Acıların en büyüğünü çekmiş olan bizler söylüyoruz; kanı kanla yıkamamalıyız, gelecek için mücadele etmeliyiz.”

Hadi Gümüş’le günler boyu süren sohbetlerden sonra havaalanına gidip uçağa binmek zor geldi. Siyah paltosu ve heybetli yapısı hâlâ gözlerimin önünde.

Buluştuğumuz her gün, röportaja başlamadan önce her seferinde bana “Yaşın kaç olursa olsun bugün sen benim öğretmenim, ben senin öğrencimim. Sen soracaksın, ben anlatacağım,” dedi. Beni Diyarbakır’dan uğurlarken söylediği sözler hâlâ kulaklarımda:

“Öğretmenim, yolun ışıklarla dolu ve açık olsun. Olsun ki bizi sen anlatabilesin. Yaşadıklarımızı anlatabilesin.”

RÜYAYA GİREN STEPAN DEDE’DEN KÖKLERE UZANAN YOLCULUK

“Bozulmuş yoğurt muamelesi yapıyorlar”

Görüşme yaptığımızda 34 yaşında olan Batmanlı Mustafa, vaftiz olmaya hazırlanıyordu.

Mustafa, güvenlik kaygısı ve ailesel baskı nedeniyle soyadının açıklanmasını istemedi. Röportajı verdikten sonra, günler boyunca sık sık aradı. Kimliğini deşifre etmem durumunda gerçek anlamda büyük zorluklarla karşılaşacağını, hatta bu röportajı imha etmemi söyledi.

Kimliğini deşifre etmeyeceğim konusunda kendisine söz vermeme karşın, bu röportajı verdiği için defalarca pişmanlık yaşadı.

Kimliğine dönüş yolunda her adımını büyük bir titizlikle atmak istiyor, çünkü yaşamıyla ilgili endişeleri var. Evet 34 yaşında, artık olgun bir insan Mustafa. Fakat ailesinin tepkisinden korkuyor.

Vaftiz olup Hıristiyanlığı kabul ettiğinde Batman’daki hayatı kuşkusuz çok daha zor olacak. Çünkü kendisinden önceki kuşakların yaptığı gibi, Mustafa da, kendisini ve inançlarını kamufle etmek zorunda kalacak ve vaftiz olduğu gerçeğini gizleyecek.

Mustafa, rüyasına giren dedesi sayesinde gerçek kimliğini öğrendiğini söyledi. Mustafa hayatının dönüm noktası olan o rüyayı şu sözlerle aktardı:

“Dedem, rüyamda, ‘Benim yeşil kitabımı bul,’ dedi. Rüya-dan çok etkilendim, aileme sordum. Önce, böyle bir kitap olmadığını söylediler, fakat ısrarım üzerine birkaç ay sonra, bana bir kitap verdiler. Ermeniceydi, okuyamadım. Sonra-dan onun bir İncil olduğunu öğrendim. Kitabın her sayfasına dedem aile bireyleriyle ilgili notlar almıştı. Dedemin gerçek adının Stepan olduğunu da oradan öğrendim.”

“Ötekinin ötekisiyim”

Hıristiyan Ermenilerin, kendilerini dışladığını, diasporadaki Ermenilerin kendilerini Türkiye’ye karşı siyasi malzeme olarak kullandığını iddia eden Mustafa, açıklamalarına şu söz-

lerle devam etti:

“Bizlere bir yandan bozulmuş yoğurt gibi davranıp dışlıyorlar. Camiye girsem, Müslümanlar arkamda namaz kılmıyor, Ermeniler bana sahip çıkmıyor; ötekinin de ötekisiyim.”

İstanbul’da yaşamlarını sürdüren Ermenileri sert bir dille eleştiren Mustafa, düşüncelerini şu sözlerle aktardı:

“Hristiyan Ermeniler, ellerinde imkânları, okulları, kitapları varken onlara sahip çıkmıyor. Ben büyük mücadelelerle Ermeniceyi, kültürümü, müziğimi öğrendim. Sorarım, kim daha az ya da daha çok Ermeni? Bizi kabullenmemelerinin gerekçesi nedir?”

1915 yılında sürgüne gönderilen, arkadaşlarının akıbetini öğrendikten sonra hayata küsen ve ömrünü Fransa’daki bir ruh ve sinir hastalıkları hastanesinde tamamlayan, Ermeni müziğinin kilometre taşı, ünlü etnomüzikolog Gomidas’ın müzikleri üzerine çalıştığını söyleyen Mustafa’nın en büyük hayali, Ermenistan’ı görebilmek.

Mustafa, bir Ermeni kızla evlenmek istiyor. En büyük hayalinin de, çocuklarını Ermeni kültürüyle yetiştirmek olduğunu söyledi. Mustafa, arada kalmışlığın ne demek olduğunu çok iyi bildiğini söyledi ve ekledi: “Çocuklarımla benim yaşadıklarımı deneyimlemelerini istemem. Onlar Hristiyan Ermeni kültürüyle büyümeli.”

Mustafa’nın önünde, henüz “kendisine dönüş” yolunda uzun ve inişli çıkışlı bir süreç var. Mücadelesinde kimliğine dönmek isteyen pek çok Kripto Ermeni gibi tek başına.

OXFORD’DA MÜSLÜMAN ERMENİLER ÜZERİNE ÇALIŞIYOR

Vanlı Berfin’in İngiltere’ye uzanan hikâyesi

Berfin, henüz 23 yaşında genç bir kadın. Van’da doğdu, eğitimi için şimdilik İngiltere’de yaşıyor. Hikâyesini anlattı, fa-

kat gerçek adını gizledi. Kitapta kendisini sizlere Berfin olarak tanıtmamı arzuladı.

Kimliğiyle ilgili kendisinden yıllar boyu gizlenen gerçeği, kendi ailesinden, 18 yaşındayken öğrendi.

Üniversite için İstanbul’a gelmişti. Kökleriyle ilgili gerçekle yüzleşene kadar hayatı normal akışında devam ediyordu. Fakat kimlikle ilgili bu yeni keşif onu, kendi tanımıyla, “büyük bir kaosa” sürükledi.

Yeni kimliğini kabullenmekte güçlük yaşasa da, tüm zorluğuna karşın bu gerçekle yüzleşmekten de kaçınmadı.

Oxford Üniversitesi’nde yüksek lisans yapmaya karar veren Berfin, tezini Müslüman Ermeniler üzerine hazırlamaya karar verdi.

Berfin’in ailesi Kürt kimliğini ve İslamiyet’in Sünni mezhebini benimsemiş. Berfin, kendisini Kürt olarak gördüğünü fakat, gerçekte ait olduğu Ermeni kültürünü de öğrenmek istediğini söyledi.

Üniversite yıllarında İstanbul’daki Ermenilerle temasa geçmek istediye de, bunu başaramadığını ve hep dışlandığını belirtti. Bu dışlanmışlık nedeniyle Berfin, büyük bir hayal kırıklığı yaşadığını söyledi.

“Dışlıyorlar”

Sadece İstanbul Ermenileriyle değil, diasporadaki Ermenilerle de sorun yaşadığını ve kabullenilmediğini iddia eden Berfin, yaşadığı durumu, “Benimkisi arafta kalmışlık hali,” sözleriyle özetledi.

Başka pek çok konu üzerine çalışabilecekken, neden Oxford gibi bir üniversitede Müslüman Ermeniler konusu üzerine tez hazırlıyorsun, sorusuna Berfin şu yanıtı verdi:

“Yaklaşık beş yıldır bu gerçeğin farkındayım. Gerçekle yüzleşir yüzleşmez sorular sormaya başladım. Van’da bi-

zim gibi Müslümanlaşmış, Ermeni kökenli başka Kürt aileler de var. Neden Oxford'da bu araştırmayı yaptığımı soruyorsunuz. Bu araştırmayı Türkiye'de bir üniversitede yapabilmem sizce mümkün mü? Burada olmak ve bu tezi dünyanın öncü üniversitelerinden biri için hazırlamaktan dolayı kendimi daha özgür hissediyorum. Otosansüre gerek hissetmeden araştırma yapıyorum, tezimi de bu şekilde eksiksiz tamamlamış olacağım."

"Fransa'da vaftiz belgesi istendi"

Berfin, tezinin hazırlık aşamaları sırasında Fransa'daki Ermeni kuruluşlarıyla görüşmek istediğini, fakat önüne engeller çıkartıldığını iddia ederek, açıklamalarına şöyle devam etti:

"Türkiye'den gittiğimi, Müslümanlaşmış Bir Ermeni olduğumu, Ermeniler üzerine araştırma yaptığımı söyledim. Bana vaftiz belgesi sordular. Olmadığı yanıtını verdim. Beni kabul edemeyeceklerini söylediler."

Berfin hem İstanbul'daki Ermeniler hem de diaspora tarafından dışlanıyor olduklarını söyleyerek sözlerini sürdürdü:

"Hıristiyan olarak kalan Ermenilerin büyük problemler yaşadığını biliyorum. Fakat bizi de anlamalarını istiyorum. En azından onlar sıkıntılarla da olsa kendi kültürlerini ve kimliklerini yaşayabildiler. Ya biz? Yüz yıllık bir suskunluk içinde yaşamak zorunda kaldık. Kaldı ki, şimdi yeni kuşak olarak bizler özümüzü algılamak isterken dışlanıyoruz, bir-birimize sahip çıkıyor olmamız gerekmez mi?"

Yeni yaşam arzusu

Berfin, hem Kürt kimliğiyle Türkiye'de deneyimlediklerinden ötürü, hem de yeni keşfettiği kimliği nedeniyle artık

(Türkiye'ye) geri dönmek istemediğini, yeni ve sorgulanmayacağı bir hayatın düşünüyüşünü kurduğunu söyledi ve ekledi:

"Burada kimse kimseye, kim olduğunu sormuyor. İnsanlar aidiyetleri nedeniyle dışlanmıyor, ya da sadece bu nedenle içselleştirilmiyor. Burada birey olabiliyorsunuz. Baskı yok. İnandığınız değerler yüzünden yargılanmıyorsunuz. Oysa Türkler bir yandan, Ermeniler diğer yandan bizi yargılıyor ve dışlıyorlar."

Ermeni tarihini araştırıyor

Berfin, Ermeniler ve Ermeni tarihiyle ilgili pek çok kitap okuduğunu söyledi. Özellikle Van'daki Ermenilerin tarihleriyle ilgili bulduğu tüm kaynakları, büyük bir merakla okuduğunu anlattı.

Berfin'e, "Gelecek senin için nasıl şekillenir, bu konuda neler söylemek istersin? Kürt kimliği içinde Ermenilik, kendisine nasıl yer bulur?" diye sordum. Kendisi, henüz bu sorunun yanıtı için çok erken olduğunu söyledi ve ekledi:

"Tabii ki kökenlerimle ilgili öğrendiğim bir gerçek var, fakat ben Kürt kimliğiyle büyüdüm. Konuştuğum dil Kürtçe. Gelecek nasıl şekillenir, kendimi gerçekte hangi kimlikle tanımlarım, bilmiyorum..."

Ailesi Van'da

Van'dan, İstanbul'a, oradan da İngiltere'ye uzanan yolculuğunu Berfin, "Büyük bir şans, aileme borçluyum. Çünkü okumam için tüm imkânlarımı seferber ettiler," sözleriyle aktardı.

Berfin, ailesinin hâlâ Van'da yaşadığını, kendisinden beş yaş küçük bir erkek kardeşi olduğunu söyledi. Kardeşinin

de kendisi gibi gerçek kimliğini öğrendiğini söyleyen Berfin, şöyle devam etti:

“Bu gerçeğe başa çıkmak o kadar da kolay değil. Erkek kardeşim fırsat buldukça Van’daki Surp Haç Kilisesi’ne gidiyor. Benim gibi o da kitaplar okuyor.”

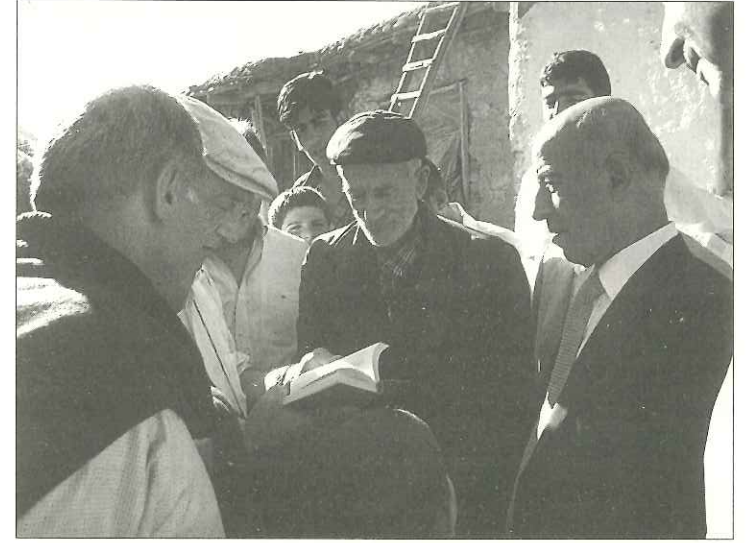
Van’da senede bir kez düzenlenen ayin

Ailesinin her yıl Surp Haç Kilisesi’ndeki ayine katıldığını söyleyen Berfin, senede bir kez bile olsa Van’da ayin yapılmasının kendisine mutluluk ve aynı zamanda hüznü verdiğini dile getirdi ve gerekçesini şu sözlerle aktardı:

“Kilise (Surp Haç) yok olmaktan kurtarıldı, fakat müzeye dönüştürüldü. Kilisenin müzeye dönüştürülmesine ve senede sadece bir kez ayin yapılmasına izin verilmesi insana bu ruhluk veriyor.”

Surp Haç’taki ayin sırasında basın çadırında haber yazarken.

100 yaşındaki adam tarihi Naregavank Manastırı’nın imhasını anlatırken.

Ayinden bir kare.

Haç kilisenin kubbesi yerine, kaidede kilisenin batı duvarı yanında.

Açılışta, haçsız Surp Haç Kilisesi.

Pek çok Müslüman Ermeni gibi, Güneydoğu ve Doğu Anadolu'daki tüm Ermeniler gibi, ailesinin de Diyarbakır'daki Surp Giragos Kilisesi'ne gittiğini söyleyen Berfin, hâlâ o kiliseye de bir papaz atanmamış olmasından yakınlıkla, bu duruma bir anlam veremediğini söyledi.

Berfin'in anlamlı sorusu

Berfin, dünyanın hangi noktasında yaşasa da Van'ı çok sevdiğini belirtti. Her yıl Eylül ayında ayın için mutlaka Van'da bulunduğunu da ekledi.

Röportajımız sona ererken, bu kez o bana sordu:

“Sizce bir gün biz de Ermeni toplumunun bir parçası olur muyuz? Olmamıza izin verir misiniz?”

KÜTÜKTEKİ KAYITLARDAN GİZLENEN GERÇEK

“Babamın mezarına gitmiyorum”

Bir diğer Müslüman Ermeni'ye, emekli İngilizce öğretmeni Rahime Karakaş. Karakaş'ın kökleri Elazığ'ın Harput ilçesine bağlı. Karakaş kendisini hep Sünni mezhebine bağlı, Müslüman bir ailenin kızı olarak bilmiş. Çok sevdiği babasını yitirince kadar, kendisinden gizlenen gerçeğin farkına varmamış.

Babasını yitirdiğinde derin bir acı yaşayan Karakaş, ikinci sarsıntıyı ise babasının ölüm işlemlerini gerçekleştirmek için gittiği nüfus dairesinde yaşamış. Karakaş, nüfus kayıtlarında babasının gerçek kimliğiyle ilk kez yüzleşmiş.

Karakaş, Diyarbakır'daki Müslüman Ermenilerin her ay düzenlendiği yemekli toplantılardan birine gelmişti. Orada karşılaştık kendisiyle. Mutfakta bir yandan yemek hazırlıyordu, bir yandan da hiç çekinmeden çarpıcı aile hikâyesini aktarıyordu.

Kendisine dilerse kimliğini gizleyebileceğimi söyledim. Buna gerek olmadığını, fotoğrafını da çekebileceğimi söyledi ve başladı anlatmaya:

“Babamın ölümünden sonra resmi işlemler için gitmişim nüfus dairesine. Gerçek adının Sarkis olduğunu nüfus kayıtlarında gördüm. Bu ismin üzeri kayıtlarda çizilmişti.”

Gerçeği öğrendiğinde büyük bir tramva yaşadığını söyleyen Karakaş, içerisinde büyük bir öfke hissettiğini de ekledi.

Karakaş yaşadıklarını şu sözlerle aktardı:

“Gerçeği öğrenince babama kimliğimizi gizlediği için çok kızdım. Mezarına gitmiyorum, gidemiyorum.”

Yaşadıkları yerlerde büyük sıkıntılarla karşı karşıya kaldığını belirten Karakaş, Kürtleri de eleştirerek şunları söyledi:

“Kürtler, sosyalist geçinip bizi eziyor. Ermeniler Müslümanlaştığımız için bize sahip çıkmıyor. Peki, biz ne yapalım?”

SIİRTLİ HALİDE: GERÇEĞİ BİLİYORUM, FAKAT...

Siirtli Halide 39 yaşında ve türban kullanan bir kadın. Biri kız, üç çocuğu var. Doğu ve Güneydoğu'ya yaptığım gezilerden birinde, bir Kripto Ermeni'nin evindeki yemekte karşılaştım. Yemekte ev sahipleri Halide'nin de “kendilerinden” olduğunu söylediler. İlk başta ne demek istediklerini algılayamadım. Halide sessizce bizlere bakındı ve çocuklarına, başka bir odaya geçip orada oynamalarını söyledi. Çünkü bu gerçeği çocuklarının bilmesini istemiyordu.

Halide gibi, kocası da Müslüman bir Ermeni. Kocası Metin köklerini araştırıyor, fakat Halide bu durumdan rahatsızlık duyuyor. Tepki alırım korkusuyla soru sormakta ilk başta çekinsem de, merakıma engel olamadım. Halide, kısa da olsa, öyküsünü aktardı.

İlk cümlesi, “Çocuklarım da, ben de, kocam da elhamdülillah Müslümanız,” oldu. Uzun bir sohbetin ardından Hali-

de'nin dudaklarından şu sözler döküldü:

“Ne olduğumun, kim olduğumun farkındayım, fakat bu gerçeği bir yandan da unutmak zorundayım. Yoksa bu ortam yaşamamıza müsaade etmez, bizi barındırmazlar.”

Erkekler masada sohbet ediyorlardı, Halide, güleç bir yüzle, beni diğer odaya çağırdı. Gözlerinin yaşlarla dolu olduğunu gördüm. “Sana çok şey söylemek, çok şey anlatmak isterdim ama ne mümkün. Bu gerçekle artık yaşamak zorundayız, umarım beni anlıyorsundur,” dedi. Sıkı sıkı sarıldı, vedalaşırken kulağıma fısıldadığı sözler:

“Vercihan, sen çok iyi birisin, istediklerini anlatamadığım için beni affet, yolun açık olsun,” oldu.

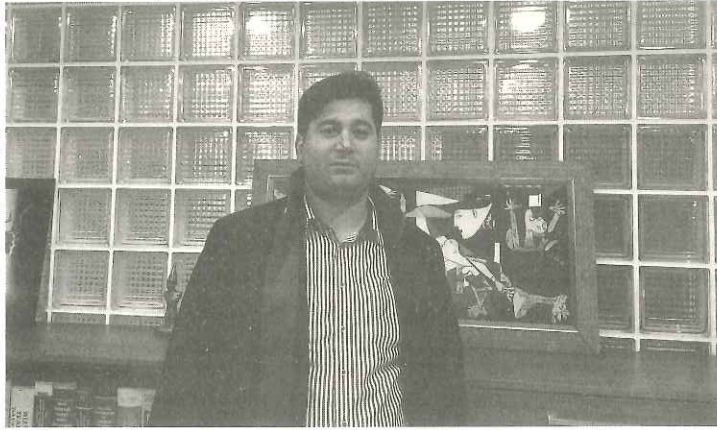
DERSİMLİ İSMAİL CEM HALAVURT'TAN, STEPAN'A

Gerçeği 17 yaşında öğrendi

İsmail Cem Halavurt'un bir diğer adı da Stepan. Hrant Dink ve Sevag Şahin Balıkçı davalarının avukatı. Halavurt ailesi, eski adıyla Dersim, bugünkü adıyla Tunceli'de, Zaza/Alevi kimliği altında kendilerini kamufle etti. Kripto Ermenileri bir arada toplayan ve onların ilk etapta birbirleriyle buluşmasını sağlayacak olan Dersim Ermenileri Derneği'nin de kurucularından.

Halavurt, kimliğiyle ilgili gerçeği 17 yaşında babasından öğrendi. Dink suikastine kadar, bu gerçeği bilse de, çoğunluktan bir parça olarak yaşamayı tercih etti. Suikastin ardından kimlikle gerçek anlamda yüzleşme yaşadı.

Ermenistan'a gitti, vaftiz oldu. 4 yaşındaki oğlu İstanbul'da bir Ermeni okuluna gidiyor. Halavurt, İstanbul Ermeni toplumunun Kripto Ermenileri dışladığını, patrikhanneninse vaftiz olmak isteyenlere zorluklar çıkarttığını söyledi.

Ismail Cem Halavurt, vaftiz adıyla artık Stepan.

Kimlikle ilgili gerçek biliniyordu

Halavurt, bu röportajı ofisinde büyük bir özgüvenle verdi. Çekinmeden, gerektiğinde eleştirel bir tavır takınarak anlattı düşüncelerini. Önce kimliğiyle yüzleşme sürecinden başladı.

Halavurt ailesinin Ermeni kökenli olduğunun Dersim’de herkes tarafından bilindiğini söyleyen Halavurt, anne tarafından ailesinin “Bâki Devletli” mahlasıyla tanımlandığını söyledi. Evde Ermenilik üzerine konuşulduğunu, kimlik ve aidiyet konusunda bilgiye sahip olduklarını belirten Halavurt, şöyle devam etti:

“Çevremiz de, biz de bilirdik fakat fazla derinlere inilmezdi. Bizi çevreden sıkıştırmaya, zorla itiraf etmeye çalışırlar, ‘Hangi aşirettensiz?’ diye sorarlardı. Bu tip soruların hepsi rahatsızlık vermeye yönelikti, çünkü zaten kim olduğumuzu biliyorlardı.”

Ailenin Zaza/Alevi kimliğiyle yaşamasına karşın, diğer Kripto Ermenilerden farkları olduğunu söyleyen Halavurt, gerekçesini de şu sözlerle açıkladı:

“Farkımız vardı çünkü, biraz önce de değindiğim gibi, biz gerçeği sonradan öğrenmedik. Üzerinde çok konuşmuyor olsak da, kim olduğumuzu biliyorduk. Zaza/Alevilik sadece bir örtüydü.”

Nüfus kayıtlarında araştırma

Dersim’deki nüfus kayıtlarında, aile kökleriyle ilgili bir araştırma yaptığını söyleyen Halavurt, orada çıkan verilerle ilgili şu bilgileri verdi:

“1832 yılına ait verilerde aile, Dersim’in Ağdad köyüne kayıtlı. Mazgirt Nüfus Müdürlüğü’nden kayıtları çıkarttım. Kayıtlarda Ohannes, Boğos gibi isimler vardı. Kökenlerimi bilmeme karşın çok şaşırđım. Dersim Katliamı sırasında anne tarafım Kütahya, baba tarafım da Antalya’ya sürülmüş. Her ikisi de akraba.”

Bu bilgiye ulaştıktan sonra daha detaylı bir araştırma yapmaya çalıştığını söyleyen Halavurt, atalarının Bingöl ve Adıyaman çevrelerinden Mirekyan Aşireti’nden olma ihtimalinin çok yüksek olduğunu belirtirken, bu konuda yeterli veriye ulaşamadığını da ekledi.

Halavurt, 1832 öncesi kayıtlara erişmenin mümkün olmadığını da söyledi.

“Bizimkisi adeta bir boşluk”

Gerçek kimliğinizi yaşayamamaktan dolayı neler hissediyordunuz, sorusunu Halavurt, şu sözlerle yanıtladı:

“Kapalı bir toplum yapısı vardı bizde. Bizimkisi adeta bir boşluk gibidir. Aleviler muharrem orucu tutarlar, aşure yaparlardı ama biz bir şey yapmazdık. Sadece cenazelerimiz cemevinden kalkardı. Alevilikle ilgili bağlantımız sadece bu kadardı. Mardin’de doğup, Kumkapı’da büyüdüm. Bize pas-

kalyada boyalı yumurtalar getirilirdi, fakat üzerinde konuşmazdık.”

Birey olarak kimliğinin bilincinde olmasına karşın, milliyetin kendisi için ikinci planda olduğunu, fakat özellikle üniversite yıllarında bu türden sorular sorulduğunda gerçeği saklamadığını ve açıkça ifade ettiğini söyleyen Halavurt, şu sözleri de ekledi:

“İstanbul’daydık fakat, Ermeni toplumundan uzak yaşıyorduk. Yine de, okuduğum kitaplarda Ermenilerin buluşları, ünlü mimarlar vs. ile ilgili bir şeyler okuduğumda, gururlu hissediyordum.”

Fakat tüm bu yaşadığı duygulara karşın Halavurt, üniversite yıllarında İstanbul Ermeni toplumuyla kaynaşmak konusunda bir girişimi olmadığını söyledi.

Gerçek anlamda kimliğe dönüş ve vaftiz olma sürecini Halavurt, şu sözlerle aktarıyor:

“Hrant Dink öldükten sonra ben onun davalarına girmeye başladım, yavaş yavaş Dink ailesi ve çevresiyle tanıştım. Sason Ermeniler Derneği Başkanı, aynı zamanda benim vaftiz babam, çocukluğumu bilir, onlarla görüşmeye başladım ve böylelikle etkileşim hızlandı. 2013 yılında Ermenistan’a yaptığım gezi esnasında, Eçmiazsin’de vaftiz olma kararı aldım.”

“Vaftizi İstanbul’da olmalıydım”

Halavurt, İstanbul yerine Eçmiazsin’de vaftiz olması dolayısıyla hata yaptığı düşüncesinde olduğunu söyledi ve ekledi:

“Burada vaftiz olmalıydım, burayı zorlamalıydım (Patrikhane), hata yaptığımı anladım. Patrikhane’nin bu duruma, dönmek isteyenlere bir çare bulması lazım. Vaftizi burada olmam, bir başka açıdan da önemliydi. Burada Ermeni toplumunun bir parçası oluyorsunuz, vakıflara üye oluyorsunuz, çocuklarınızı okula gönderebiliyorsunuz.”

Altı ay şartına itiraz

Halavurt, son dönemlerde Türkiye Ermenileri Patrikhanesi ve Eçmiazsin tarafından yapılan anlaşmalar neticesinde, Kripto Ermenilerin, Ermenistan’da vaftiz olmasının önüne engeller konulduğunu iddia etti. Vaftiz olmak isteyenlere Türkiye Ermenileri Patrikhanesi tarafından verilen ve altı ay süren kurslara katılımın zorunlu tutulduğunu söyleyen Halavurt, bu duruma eleştiride bulundu ve şunları söyledi:

“Dersim Ermenileri Derneği olarak patrikhaneyle bu konudaki temaslarımızı sürdürüyoruz, bu duruma bir çare bulmak zorundalar. Altı ay şartı, insanları zorluyor. Bu ve benzeri engeller kimliğe geri dönüş yolunda motivasyonları kırıyor. Öze dönüş yolundan geri adım atıyorlar. Patrikhane gelen talepleri karşılamalı.”

“Dışlıyorlar”

Sadece vaftiz olmakla tüm sorunlar çözümleniyor mu, sorusuna Halavurt, “Adaptasyon konusunda zorluk yaşanıyor. Bu da Ermeni toplumunun kapalı yapısından kaynaklanıyor, yıllardan beri süregelen refleksleri var,” dedi ve ekledi:

“Cemaate girip, mallara ortak olacağımızı düşünüyorlar. Kimisi, biz ölürken sizin atalarınız niye döndü, diye soruyor. Vaftiz vs. aslında şekli şeyler, en zor olanı cemaatle bütünleşebilmek. Alevi/Sünni olarak yaşamış bir ailenin Hıristiyanlığa dönmesi, sosyolojik açıdan zor bir durum. Ciddi anlamda tramvalar yaşanıyor. Düşünün, ailenin bir bölümü Hıristiyan, diğer bölümü Müslüman. Eşlerden biri Hıristiyan mezarlığına gömülürken, diğeri Müslüman mezarlığına gömülüyor. Cenazelerimizin kiliseden kalkması, çocuklarımızın Ermeni okullarına gidebilmesi gerekiyor.”

Yine de bir suçlu aramadıklarını belirten Halavurt, şunları söyledi:

“Bu 100 yıllık kaybolmuşluğun sonucu. Cemaatle de tartışılacak, biz de değişeceğiz belki, ortaya ucube bir şey çıkacak ama, yeni nesiller bunu yaşamayacak; mücadelemiz bunun için. Bu yüzden Dersim Ermenileri Derneği’ni kurduk. Orada dayatma yok, tek şartımız Ermeni kökenli olmaları.”

“Vakıfları sırtımıza alıp gitmeyeceğiz”

Kripto Ermenilere karşı İstanbul Ermeni toplumunda mesafeli bir yaklaşım var. Kripto Ermeniler bunun vakıflar nedeniyle ve oradan sağlanan gelirlerden dolayı olduğu düşüncesinde. Halavurt’a bu soruyu sorduğumda kendisi şu yanıtı verdi:

“Bizim pay alma kaygımız yok. Varlık ve yokluk mücadelesi veriliyor. Biz şu an alfabenin başındayız. Hrant, toprağı sırtımıza alıp götürmeyeceğiz, derdi. Vakıf mallarını biz de sırtımıza alıp bir yerlere götüreceğiz değiliz. Neticede en fazla yönetime gelebilirsiniz. Bize, neden şimdi kimliğinize geri dönüyorsunuz, diye soruyorlar, neden şimdi dernekleştiniz, diyorlar. Öküzün altında buzağı arıyorlar.”

“Ermenistanlılarla dil bulmak daha kolay”

Halavurt, Ermenistan Ermenileriyle dil bulmanın, İstanbul Ermenilerine göre daha kolay olduğunu söyledi ve ekledi:

“Çünkü bir devletleri var ve kaygılara sahip değiller. Bir devlete tabi oldukları için belli şeylerin bilincindedir. Artı, onlar için burada olduğu gibi, din bir kıstas değil.”

“Sorunlar aşılacak”

Eşinin Türk olduğunu söyleyen Halavurt, oğlunun Ermeni okuluna gittiğini ve onunla birlikte Ermeniceyi kelime kelime de olsa öğrenmeye başladığını söyledi. Halavurt’un eksikliğini hissettiği tek şey Ermenice. Yaşadığı tramvaları oğlunun yaşamamasını istiyor.

Kimi Kripto Ermeniler, kendileri üzerine yapılan araştırmalar nedeniyle zaman zaman tepki gösteriyor. Başta diaspora olmak üzere, Ermeni araştırmacıların, acılarını paylaşmak yerine, onların aile hikâyelerinin peşinde olduğunu düşünüyorlar. Halavurt, bu tutumla ilgili şunları söyledi:

“Müslüman Ermeniler üzerinde sanki laboratuvar çalışması yapılıyor, gibi bir düşünce olduğu doğru. Fakat Diaspora Ermenilerinin bizim acımızı paylaşmadığını düşünmüyorum. Onlar ve biz farklı sonuçlar yaşadık. Ortak temelimiz Ermenilik. Metalaştırma hissi varsa, demek ki yaşanıyor. Zamanla aşılacak sorunlar bunlar.”

“Arşivler açılmalı, din hanesi kalkmalı”

TTK’nın eski başkanı Yusuf Halaçoğlu’nun, birkaç yıl evvel yaptığı açıklamaların hatırlatılması üzerine Halavurt şunları söyledi:

“Babam, kendimi bildim bileli, Dersim’in yüzde sekseni Ermeni kökenlidir, derdi. Ben o dönemlerde babamı aşırı milliyetçi olmakla suçladım. Halaçoğlu o açıklamayı yapınca babamın söylediklerinde doğruluk payı olduğunu gördüm. Sayı ne kadar bilinmiyor, fakat bilimsel araştırmalar yapmak gerekli. Dersim bölgesinde, Sason ve Batman civarında çok sayıda Kripto Ermeni var. Halaçoğlu madem ki Kürtleşmiş, Alevileşmiş Ermenileri biliyor, bunları o halde bilimsel araştırmaya da açmalı.”

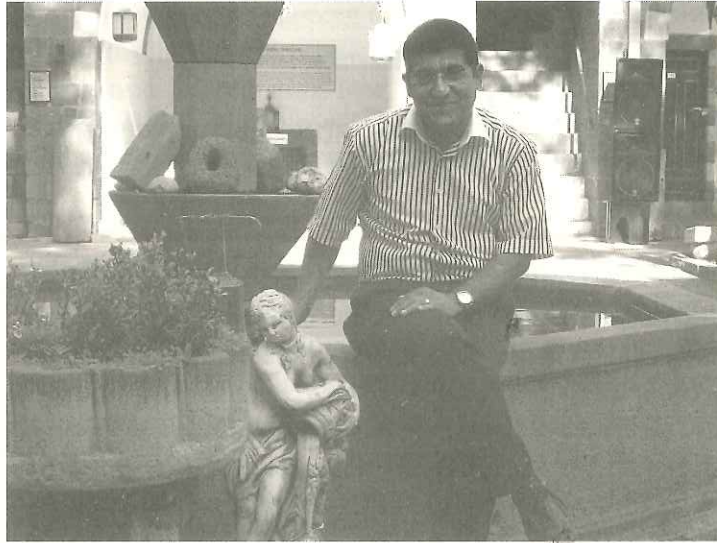
Arşivlerin araştırmalara açılmasının ve kimliklerdeki din hanesinin kaldırılmasının son derece önemli olduğunu belirten Halavurt, bu sayede insanların geçmişleriyle ilgili araştırma yapabileceklerini söyledi.

Halavurt, nüfus kağıtlarındaki din hanesinin kaldırılması durumunda kaygı ve endişelerin azalacağı, özellikle kimliğine geri dönen insanların, kendilerini daha güvende hissedeceği görüşünde.

ABDÜLGAFFUR TÜRKAY "OHANNES OHANYAN" OLDU

Kripto Ermenilerle ilgili, 2011 yılında iki haber hazırladım. Bunlardan birincisi, alternatif müziğin önemli yorumcularından Yaşar Kurt, diğeryse Diyarbakırlı Abdülgaffur Türkay'la ilgiliydi.

Türkay'la yaptığım röportaj, *Radikal* gazetesinin 25.06.2011 sayısında "Elhamdülillah Ermeni'yiz" başlığıyla sayfa-

Gaffur Türkay, bir diğer adıyla Ohannes Ohanyan'la Diyarbakır'da röportaj sonrasında.

lara taşınmıştı, haberin İngilizcesiye *Hürriyet Daily News*'ta yayımlandı.

Yaşar Kurt'la ilgili röportaja daha sonra değineceğim.

Türkay'la yaptığımız haber öylesine büyük bir ilgiyle karşılandı ki, küçük bir makineyle Diyarbakır'da kaldığımız otelin bahçesinde çektiğim fotoğraf, Kripto Ermeniler gündeme geldiğinde en çok kullanılan ve sosyal medyada konuyla ilgili en fazla paylaşılan fotoğraf oldu.

Surp Giragos Kilisesi'ndeki ilk ayinin hazırlıkları öncesinde Diyarbakır'daydım. Türkay'la, tanınmış siyasetçilerin de katıldığı resmi bir yemekte tanıştık. Kendisi bana anlatmak istediği bir şeyler olduğunu söylüyordu. Fakat kısa süreliğine Diyarbakır'daydım ve görevli olduğum haberleri tamamlamam gerekiyordu. Bu yüzden Türkay'a vakit ayıramadım.

Eğer İstanbul'da, dönüşten bir gece önce, Türkay'la tekrar karşılaşmasak, hikâyesini belki de ilk elden aktaran kişi ben olmayacaktım. Kuşkusuz bu da büyük bir kayıp olacaktı, en azından benim için.

Röportajım diasporada da büyük ilgiyle karşılandı. Öyle ki, Türkay'ın bağlantılarını isteyen bir dizi elektronik posta aldım.

Türkay'ın bağlantılarını hem gazetecilik ilkeleri gereği, hem de Türkay'ın güvenliği için paylaşmadığımdan dolayı, o yıllarda diasporadaki kimi Ermeni gazetelerinde görev yapan birkaç kişi, beni "Ermeni olmamakla", "satılmışlıkla" suçladı. Sadece Kripto Ermenilerin Ermeniliğine değil, benim de Ermeni olup olmamama onlar karar veriyordu. Fakat saldırılar beni acıtmadı. Çünkü hayatım boyunca hem yaşadığım ülkede hem de kendi toplumum tarafından dışlanmışlığı fazlasıyla öğrenmiş ve deneyim kazanmıştım.

Onlara göre Ermeni olmamın en büyük önkoşulu, bağlantılarını onlara vermemdi.

“İsmim, Türk-İslam sentezi”

Türkay, ailesiyle ilgili hikâyeyi, “Biz de sizdeniz,” sözleriyle anlatmaya başladı. “Gerçek adım Abdülgaflur Türkay, tam bir Türk-İslam sentezi,” dedi konuşmaya başladığında. Gü-lümsedi. İzni olursa hikâyesini kaydetmek ve eğer gazete yö-netimi de kabul ederse hikâyeyi yayımlamak istediğimi söy-ledim. İlk başta tereddüt etti fakat sonra çok sevdiği birinin de araya girmesiyle ve “dikkatli” yazmam koşuluyla, teklifi-mi kabul etti.

Gazete yönetiminden böylesine hassas bir hikâye için izin alamamıştım. İnisiyatif kullanıp röportajı yaptım.

Diyarbakır’daki Kervansaray Otelinin büyük avlusunda başladık konuşmaya. Sıradan bir makineyle fotoğraflarını çektim ve İstanbul’a döndüm.

Haber merkezinde Türkay

Berberimde getirdiğim haberleri haber merkeziyle paylaştım, tabii Türkay’ın ilginç hikâyesini de. Haber büyük ilgi gördü. Böylelikle Türkay’ın hikâyesi kitlelerle buluştu.

Hürriyet Daily News, hitap ettiği kitle nedeniyle çok daha farklı bir başlık kullanmayı tercih etti. Oysa *Radikal* gazetesinde atılan “Elhamdülillah Ermeni’yiz” başlığı ciddi bir sansasyon yarattı. Haberin içeriğinden çok, başlığa yoğun ilgi gösterildi. Haber günler boyu okundu. Başlık eleştiriler aldıysa da, konu büyük bir ilgiyle karşılandı.

Türkay, haberin yayımlanmasının ardından *Radikal*’de atılan başlık nedeniyle biraz tedirginlik yaşadı. Bu tedirginliği ertesi sabah açtığı telefonda dile getirdi.

Türkay, o tarihte verdiği röportajda “Müslüman olarak yaşıyorum ama geçmişimi ve kültürümü inkâr etmiyorum. Din önemli değil fakat dilimi bilmek istiyorum,” diyordu.

Süreç içerisinde Türkay, vaftiz oldu ve Ohannes adını aldı. Soyadını da Ohanyan olarak değiştirdi. Fakat biz ona hâlâ kısaltılmış adıyla, Gaffur olarak sesleniyoruz.

Türkay, Diyarbakır Sur Belediyesi tarafından düzenlenen Ermenice dil derslerine katıldı. Ermenistan’a gitti. Kendisi gibi deneyimlere sahip olan Ermenilere destek verdi ve onları da Ermenistan’la buluşturdu.

Türkay şimdi, Diyarbakır’daki Surp Giragos Kilisesi’nin yönetim kurulunda. Artık her fırsatta yaşananları aktaran röportajlar veriyor. Seminerlere, panellere, konferanslara katılıyor.

Kendisiyle 2014 yılının başında yaptığımız bir başka röportajda ise şunları anlattı:

“Her ne kadar Müslümanlaşmış olsak da Ermeniliğimizin bilincindeydik. Bu coğrafyada Ermeni kültürünü yaşayamadık.” Türkay, kimliklerini gizleyerek yaşamaya çalışsalar da yaşadıkları çevrelerde bu gerçeğin kendilerine sık sık hatırlatıldığını söyledi.

Kripto Ermenilerin, özellikle Diyarbakır ve çevresinde yaşayanların, birbirlerini bildiklerini belirten Türkay, bir Kripto Ermeni’nin, yine bir Kripto Ermeni’yle evlendiğini söyledi. Yani, Kripto Ermenilerde “iç evlilik” yapıldığını anlattı.

“Kılıç artıklarıyız”

Abdülgaflur Türkay, vaftiz olup Ohannes Ohanyan adını aldı. Kimlikteki kütük bilgilerini değiştirmese de, nüfus cüzdanının din hanesinde artık “Hıristiyan” yazıyor.

Türkay, toplumsal baskıyla karşı karşıya olduklarını söyledi ve ekledi:

“Biz gerçek kimliğimizi gizlese de onlar, bize kim olduğumuzu unutturmuyorlar. Biz kılıç artıklarıyız. 100 yıldır

öylesine büyük bir asimilasyon yaşıyoruz ki, dilimi, dinimi, kültürümüzü bilmiyorum. Her şeye sil baştan başlıyorum.”

Türkay, Diyarbakır Surp Giragos Kilisesi'ne hâlâ bir papaz atanamamış olmasından yakındı ve şöyle devam etti:

“Patrikhane'nin de kabahati yok. İstanbul'daki kiliselerde bile ayin yapacak papaz yok. Çünkü Türkiye'de ruhani yetiştirebileceğimiz bir kurum yok.”

GENÇ KUŞAK TEMKİNLİ

Türkay, Diyarbakır'da verdiği röportajın ardından, son gece bizi evine davet etti. Orada henüz 18-22 yaş aralığında, kimliğinin bilincinde olup, bunu gizleyen akrabalarıyla tanıştırdı. Benim gazeteci olduğumu bildiklerinden, ilk başta ciddi bir tereddüt yaşadılar. Konu açılır açılmaz izin isteyerek, yemekten erken ayrılmak istediler. Fotoğraf çekmemem konusunda özellikle ricada bulundular.

Türkay gitmelerine engel oldu, bu sayede en azından F.A.'nın hikâyesini dinleme olanağına kavuştum.

Hepsinin en büyük kaygısı, güvenlik ve gelecek ile ilgili kaygılardı. Gerçek kimlikleri ortaya çıkarsa kendilerine kız verilmeyeceğini, yani evlenemeyeceklerini düşünüyorlar. Geçmişte kalan bir gerçeğin, yine geçmişte saklı kalmasını istiyorlar.

Aile bireylerinden biri vaftiz olsa bile bu gerçek, büyük bir sır olarak saklanıyor. Aileler arasında bu uzlaşma “şimdilik” sağlanmış durumda.

“Namaz kılmıyorlar”

Diyarbakırlı, 22 yaşındaki F.A., beş vakit namaz kıldığını, fakat son bir-iki yıldır, pazar günleri kiliseyi de ziyaret ettiğini söyledi.

F.A., “Ben Müslümanım ama camide arkamda namaz kılmıyorlar. Çünkü biz ne kadar gizlersek gizleyeyim, kim olduğumuzu biliyorlar,” dedi.

F.A., “Sakal bıraktım, elimde Kur'an ile geziyorum. Beni kendileri gibi sansınlar istiyorum. Aksi takdirde evlenemem, aile kuramam. Yaşamı bana zindan ederler,” diye de ekledi.

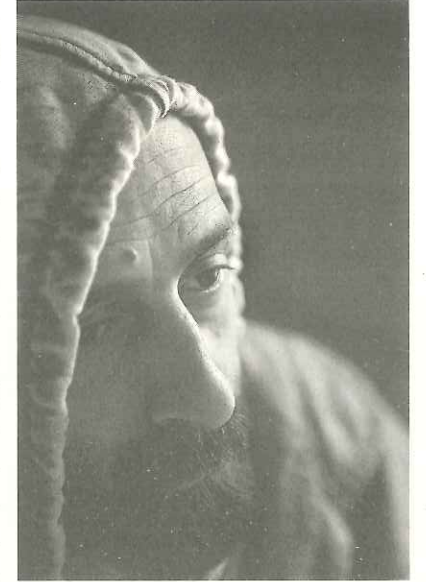
ALTERNATİF MÜZİĞİN USTA YORUMCUSU YAŞAR KURT'TAN, ARŞAG ASBED'E

Abdülgaffur Türkay'ın haberinden kısa bir süre sonra, yine 2011 yılında, kalemim alternatif müziğin önemli isimlerinden Yaşar Kurt'un gizli hikâyesini aktaracaktı.

Türk rock ve alternatif müziğinin önemli isimlerinden Yaşar Kurt, 40 yaşında köklerini keşfetti. Yaptığımız görüşmede o yaşa kadar hep, içinde bir yerlerde kimliğiyle ilgili sorgulama yaşadığını, söyledi.

Kendisinden saklanan gerçeği öğrenince hiç tereddüt etmeden vaftiz olmaya karar verdi. Kurt, Gomidas Vartabed'e benzerliğiyle biliniyor.

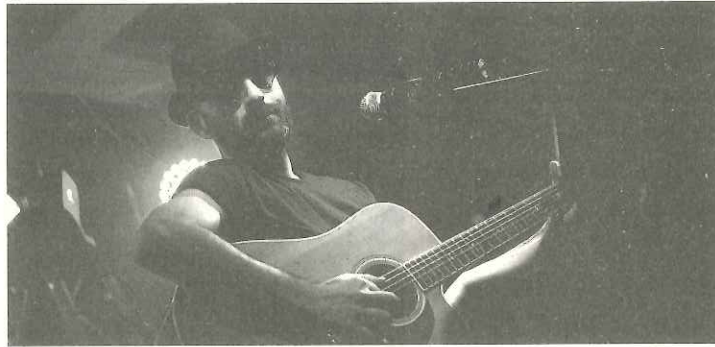
Besteci ve müzikolog Gomidas, Ermeni müziğinin kilometre taşı. Kendisi, aynı zamanda Anadolu'daki farklı etnik kökenlere ait müzikleri de toparlayarak, onları yok ol-

Alternatif Müziğin efsane yorumcusu.

Yaşar Kurt Van'da köklerinin izini sürüyor.

Doksanların efsane ismiydi.

maktan kurtardı. Gomidas Vartabed, 1915 yılının 24 Nisan gecesi evinden alınarak, 250 Ermeni aydınlı birlikte sürgüne çıkartıldı.

Gomidas Vartabed'in hayatı kurtulsa da, yaşananlara şahit olduktan sonra hayata küstü. Paris'teki bir ruh ve sinir hastalıkları hastanesinde yaşamını yitirdi.

"Her iki taraf için de dönmeyim"

2011'de *Hürriyet Daily News*'a konuşan Kurt, "Ben kendimi keşfetmeye çalışıyorum. Bu konuda her insan özgür olmalı, kendini nasıl hissediyorsa öyle yaşamalı. Kimliğini kader gibi omuzlarında taşımamalı. Ben, her iki taraf için de dönmeyim, her iki taraf da beni kendinden kabul etmiyor, aidiyetsizlik kader gibi üzerinize yapışıyor. Önemli olan, insan olmak değil mi?" diye sorarak konuşmaya başladı.

13'ünde sorular sormaya başladı

On üç yaşından bu yana kimliği ve aidiyetiyle ilgili ailesine sorular sormasına karşın, bu sorulara bir yanıt alamadığını söyleyen Kurt, kırk yaşında gerçekleri öğrendiğinde, içinde büyük bir öfke hissettiğini söyledi.

Kurt'un kimliğinin izini sürmesindeki en önemli kişi, Türk pop müziğinin kilometre taşı Onno Tunç'un, dünyaca ünlü müzisyen kardeşi Arto Tunçboyacıyan. Kurt, kendisiyle yüzleşme yolunda Tunçboyacıyan'la olan karşılaşmasını şu sözlerle aktardı:

"Arto'nun konuşması, aksanı babama çok benziyordu. Arto, şaka yollu, bir keresinde bana, 'Akraba olabilir miyiz acaba?' diye sordu. Bu şaka bile, beni meraka sürükledi."

Tunçboyacıyan'la karşılaşmasının ardından, 90 yaşındaki büyük amcasına giden ve ona sorular yönlendiren Kurt, so-

nunda gerçeği öğrendi. “Büyük amcamın aktardığına göre, köklerimizden Van’da yaşanan olaylar sırasında pek çok kişi ölmüş,” diyen Kurt, kalanların Karadeniz’e ulaşmış olduğunu söyledi. Geride kalanlar, pek çok Kripto Ermeni’nin yaptığı gibi, gerçek kimliğini gizlemiş.

Hayranlarının yaklaşımı

Kimliğini açıkladığında akraba çevresinin tedirgin olduğunu ve tepki aldığını söyleyen Kurt, hayranlarınızdan da tepki aldınız mı, sorusuna şu yanıtı verdi:

“Her şeye karşın hayranlarım beni yine kucaklamaya devam etti, bu şunun göstergesi: Demek ki, ben doğru ve özlü bir kitleye seslenmişim.”

Yaşar Kurt’dan, Arşag Asbed’e

Bu kitap için Yaşar Kurt’la tekrar konuşmak istedim. Gazeteye verdiği röportajlarda kimliğini keşfetme süreci vardı ve henüz vaftiz olmuştu. Kurt, büyük bir içtenlikle vaftiz sonrasını, yaşamını, kısacası, hayatının nasıl şekillendiğini aktardı.

Yaşar Kurt, Berlin’de olduğu vaftizin ardından Arşag Asbed adını aldı. Kurt, yaşadığı süreci şu sözlerle tanımlıyor:

“Artık her şey çok farklı. Vaftiz olana kadar içimde bir arayış vardı. Bilmediğim, huzursuz, hedefsiz bir arayış ve enerji. Ama artık o duygu beni terk etti. Artık hedefsiz telaşım ve arayışım dindi. Bu kimlik beni tamamlıyor, duruşumu tamamlıyor. Yüz yıllık inkâr ve haksızlık var. Hâlâ Hrant’tan Sevag’a kadar devam eden bir saldırı ve nefret var. Benim ruhum bu saldırı ve nefretin karşısında. Ermenilik kendime yakıştırdığım bir aidiyet.”

“Vaftiz öncesinde olduğu gibi, kimliğe dönüş yolunda da

hayatla ilişki tarzım değişmedi,” diyen Kurt, bunun ne anlama geldiği sorusuna, şu yanıtı verdi:

“Hâlâ haksızlığa karşı duruşum, hayata bakışım, adaletsizlikler önündeki tutumum aynı.”

Türkiye’den uzaklaştı, Gomidas Vartabed’e yoğunlaştı

Vaftizin ardından, Arto Tunçboyacıyan’ın da desteğiyle, Pazar ayinlerine katılıp Şabig (dini giyişi) giydiğini ve ilahiler seslendirdiğini söyleyen Kurt, “Ben çok şanslıyım, çünkü Arto bana hep destek verdi,” dedi.

Almanya’da vaftiz olduktan sonra Türkiye’ye gelen Kurt, bir dönem sonra Türkiye’den uzaklaşmak istedi. Neden diye sorduğumda, şu yanıtı verdi:

“Çevremdekiler benim için, başıma bir şey gelir diye korkuyordu. Oysa vaftiz olduğum için benim korkacağım bir şey yoktu. Ailem için endişelendim, okuldaki yeğenlerim için endişelendim. Onlar değil, ben huzursuzdum.”

Kurt, önce ABD’ye gitti fakat daha sonra Avrupa’ya geçme kararı aldı. Sonrasında neler yaptınız, sorusuna şöyle yanıtladı:

“ABD bana ürkütücü geldi, Avrupa’yı daha iyi tanıyordum, yıllarca Almanya’da yaşamıştım. Hollanda’ya gittim. Gomidas Vartabed üzerine yoğunlaştım, notalarını deşifre ettim, Badarak’ı çalıştım.”

Bu süreçte psikolog desteği aldığını da söyleyen Kurt, iç huzurunu sağladıktan sonra Türkiye’ye geri döndüğünü, söyledi.

Gomidas Vartabed’le izdüşümler

Kurt, Gomidas’a hem fiziksel hem de yaşayış olarak benziyor. Gomidas da Berlin’de yaşadı, orada müzik üzerine eğitim aldı.

Kurt da hayatının uzun bir bölümünü, Gomidas gibi, Berlin'de geçirdi. O zamanlarda Gomidas'la ilgili bir bilgisi de yoktu. Her ikisinin de ortak noktası, müzik. Her ikisi de Ermeniceyi sonradan öğreniyor. Gomidas'la Kurt'un yaşamsal ve ruhsal izdüşümleri öylesine fazla ki, saymakla bitecek gibi değil.

"Benzerliği açıklayamıyorum"

Gomidas Vartabed'le bu kadar ortak noktanız olmasından dolayı neler hissediyorsunuz, sorusunu Kurt şu sözlerle yanıtladı:

"Gomidas'a benzemek ve onun eserlerini 100 yıl sonra seslendirmek mistik bir durum. Ben bilmiyordum, o da Berlin'de yaşamış. Fiziksel benzerliklerin yanı sıra, yaşamsal benzerlikler de var ve ben bu benzerliği açıklayamıyorum."

Anne hafız

Kurt'un ailesi Sünni Müslümanlığı seçmiş. Annesinin hafız, babasınınsa dinle ilgisiz olduğunu söyledi. Hem anne, hem de baba Ermeni kökenli.

Kimliğinizle ilgili gerçeğin 40 yaşına kadar sizden gizlenmesi nedeniyle, ailenize karşı bir öfke hissettiniz mi, diye sorduğumda Kurt, şu yanıtı verdi:

"Ben 40 yaşında vaftiz olurken yeniden doğdum. Başta, içimde öfke vardı ama şimdi yok, çünkü anlıyorum ki, gerçeği saklayarak bizi korumaya çalıştılar."

Arto Tunçboyacıyan'dan destek

Kendisini diğer Kripto Ermenilere göre çok daha şanslı gördüğünü söyleyen Kurt, kimliğe geri dönüş yolunda Arto

Tunçboyacıyan'ın kendisine rehber olduğunu, bunun yanı sıra Almanya'daki Ermeni toplumunun da kendisini sahiplendiğini söyledi.

Kökenleri Van'dan

Kurt'un kökleri, Van'ın Muradiye ilçesinden. Fakat bu gerçeği daha yeni öğrenmiş. 2001 yılında kimliğiyle ilgili gerçeği bilmeden, ilk kez konser vermek için Van'a gittiğinde hissettiklerini Kurt, şu sözlerle aktardı:

"Hem kaldığım otelde, hem de çaldığım kulüpte yapılar sineklerle doluydu. Kendi kendime, bu binaları yabancıların yaptığı ne kadar da belli, bu binaları buraya yapanlar, buranın dilini bilmiyorlar, diye düşündüm. Çünkü aksi halde, oraya bina inşa etmezlerdi."

Van'a, köklere uzanış

Kırk yıl boyunca kendisinden saklanan gerçeği öğrendiğinde Kurt, soluğu yine Van'da aldı. Oralarda birileriyle konuşmak, ailesiyle, geçmişiyile ilgili bir bilgi kıntısına ulaşmak istiyordu. Adres olarak 107 yaşındaki bir adamı gösterdiler. O da kendisine "Güçük Ahmet"i adres gösterdi. Kurt bu tanıma öylesine sinirlenmiş ki, nedenini ve yaşadıklarını şu sözlerle anlattı:

"Evet, Muradiyeliydik, fakat neresinden, hangi köy bizimdi? 107 yaşındaki o adam sonradan Müslümanlaştıkları için Ahmet'e 'Güçük,' yani, 'yarım/dönme' demek istiyordu. Eğer yaşına hürmet etmesem 'güçük' sensin diyecektim. Ahmet'i buldum, aracı koydum, en azından ailesinden bizimle ilgili aktarılan bir şey olabileceğini düşündüm. Fakat benimle görüşmek istemedi."

Hemşin şarkıları

Tüm bu yaşanmışlıklar müziğine bundan böyle nasıl yansıtacak veya yansımaya başladı mı, sorusuna Kurt şu yanıtı verdi:

“Henüz tam anlamıyla yansımada, fakat değişim olacağı kesin. Şimdi Hemşin şarkıları üzerine çalışıyorum.”

AHMET ABAKAY'DAN: HOŞANA'NIN SON SÖZÜ KİTABI

Kitaptan bir alıntı, sayfa 31:

“... 10 Temmuz 2001 günü, Ankara'da kardeşim Hayriye'nin evinde, anneme yaptığım rutin ziyaretlerden birindeyim. Baş başa kıtlama çaylarımızı yudumluyoruz. Hoşana biraz tedirgin, biraz şaşkın; telaş içinde olduğunu saklayamıyor. Sağına soluna baktı. Bana biraz daha yaklaştı. 'Anne ne var ne oluyor?' sorum havada kaldı. Odada başka kimsenin olmadığından emin olduktan sonra, kafasını bana uzatarak, kısık bir sesle konuştu: 'Ehmet, bilirmisen, benim anamın babası Ermeniydi.' 'Efendim? Nasıl yani?' 'Anamın babası Ermeniydi diyorum.' (...)"

Hoşana, 82 yıl sakladı

Bir diğer çarpıcı hikâyeyse, 2013 yılında, Büyükdag Yayınevi'nden Ahmet Abakay imzasıyla yayımlanan *Hoşana'nın Son Sözü* adlı kitapta anlatılıyor.

Abakay, Ankara merkezli ve Türkiye'nin en prestijli gazetecilik ödüllerini de veren, Çağdaş Gazeteciler Derneği'nin eski başkanı. Kaleme aldığı kitapta, annesi Hoşana'nın, 82 yıl boyunca sakladığı bir sırrı bizlerle paylaşmıştı.

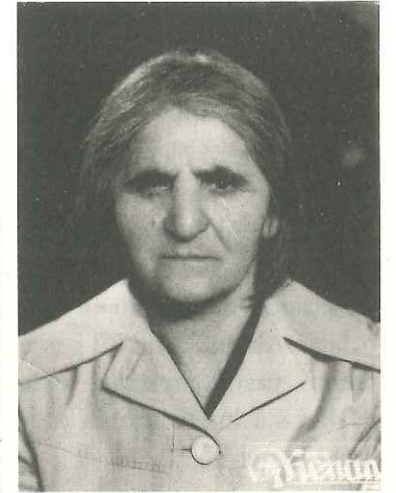
Hoşana artık bu sırrı taşıyamayacağını algılayıp, bunu öğ-

Ahmet Abakay, annesi Hoşana'yla.

Bir kimlik kupüründe Hoşana.

Hoşana'dan bir kare.

lu Ahmet'e anlatmaya karar verdiği günün ertesinde, bir kaza sonucu bilincini kaybetti ve sonrasında da yaşamını yitirdi.

Abakay bu kitapta annesinin gerçek aidiyetini açıkladığı için, diğer pek çok Kripto Ermeni örneğinde olduğu gibi, yakın akrabaları tarafından büyük bir tepkiyle karşılaştığını söyledi.

Abakay, söz konusu kitabı, ancak annesinin ölümünün üzerinden on yıl geçtikten sonra, büyük tereddütler içerisinde yazabildiğini anlattı.

Kitabı yazarken Abakay, gözyaşlarına boğulduğunu, böylesine bir kitabı yazmanın kendisi için bu kadar zor olacağını tahmin etmediğini belirtti ve ekledi:

“Ailesi, 1915 yılında ölüm yolculuğuna çıkarken annem Hoşana'yı, küçük bir yavru kedi gibi, terk etmek zorunda kalmış. Bu nasıl büyük bir acı. Düşündükçe gözyaşlarına boğuluyorum.”

“Araştırmak istiyorum”

Hoşana, 82 yıllık sırrını Abakay'a açtıktan sonra ondan bu sırrını, kendisi ölene kadar saklamasını istedi. Abakay yaşananları şöyle aktardı:

“Annem öldükten sonra bu sırrını ancak çok yakınımdaykilere söyledim. Kız kardeşim bu sırrı söylediğimde, benim de gazeteci olduğumu ve Hrant Dink'in başına gelenleri hatırlattı. Akrabalarım bu gerçeği kabul etmek istemedi. Annemin, yaşı dolayısıyla, söylediklerinin farkında olmadığını ileri sürdüler. Kitabın yayımlanmasının ardından büyük tepki gösterdiler.”

Abakay röportaj sonunda köklerini araştırmak istediğini, fakat nereden başlaması gerektiğini bilmediğini söyledi.

BEKİR COŞKUN'DAN “TANIĞIYIM”

Abakay'dan birkaç yıl önce, Türkiye'nin öncü gazetesi *Hürriyet*'in, eski ünlü yazarı Bekir Coşkun'un yazdığı köşe yazısı “Tanıyıyım”, Kripto Ermeniler konusunun ulusal basında da gündeme gelmesini sağladı. Coşkun'un yazısı, tabunun açığa çıkmasını sağladı. Yazıdaki itiraflar, günler boyunca konuşuldu.

Coşkun yazısına şöyle başlıyordu:

“Onun yemyeşil güzel gözleri vardı. Ben, yetime, ilk masalı o anlatmıştı. Zorla yemek yedirir, kendi eliyle yaptığı kerpiç hamamda bizi yıkar, geceleri kalkıp, o üstümü örterdi. Ben onu çok sevmişim. Büyüyünce onun aslında anneannem olmadığını, Ermeni kızı olduğunu, tüm ailesinin öldürüldüğünü, Gümüşhane tarafında canını kurtarıp geldiğini ve dedemin ikinci karısı olduğunu öğrendim. Gözlerindeki o hüzün ve acı hiç geçmedi. Adını değiştirip Ümmühan yapmışlardı. Fark etmez, o benim anneannemdi. (...)”